

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти МАГІСТР

на тему: **«ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
II курсу, групи Тур-61
спеціальності 242 Туризм і рекреація
(шифр і назва спеціальності)
освітньої програми «Туризм і рекреація»

Мажако Андрій Іванович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: _____

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____

(ім'я та прізвище)

ЛЬВІВ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Магістр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм і рекреація
(шифр і назва)

Освітня програма «Туризм і рекреація»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
туризму
(назва кафедри)

(підпис)

Оксана КРУПА

(ім'я та прізвище)

“ ” 2024 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти

Мажак Андрія Івановича

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України»

Керівник роботи _____

(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «31» жовтня 2023 р. №581/к-с. _____

2. Строк подання здобувачем роботи до 17 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, матеріали Державного агентства розвитку туризму, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретико-методичний базис підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

1.1. Особливості туристично-рекреаційної діяльності

1.2. Характеристика основних суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

1.3. Засади визначення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

1.4. Методика дослідження та оцінки ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Розділ 2. Аналіз ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України

2.1. Аналіз стану розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні

2.2. Оцінка діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

2.3. Визначення рівня ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

2.4. Вплив туристично-рекреаційної сфери на екологічну безпеку України

Розділ 3. Напрямки підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України

3.1 Зарубіжний досвід діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

3.2 Розвиток інфраструктури в контексті підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

3.3 Модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунок, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				

7. Дата видачі завдання «31» жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	31.10.2023	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 30.12.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 01.05.2024	
4.	Написання II розділу	до 15.09.2024	
5.	Написання III розділу	до 15.11.2024	
6.	Написання висновків	до 20.11.2024	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 01.12.2024	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 13.12.2024	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру	до 17.12.2024	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	до 30.12.2024	

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Андрій МАЖАКО
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

_____ (ім'я та прізвище)

УДК 338.486.2(477):332.155

Кваліфікаційна робота: 83 сторінки текстової частини, 16 таблиць, 16 рисунків, 70 джерел.

Мажако А.І. Підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм і рекреація. Львів: ЛНУЦ, 2024. 96 с.

У роботі висвітлено теоретико-методичний базис підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Охарактеризовано ключові особливості туристично-рекреаційної діяльності. Висвітлено ключові засади визначення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери.

Здійснено аналіз ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України. Проведено аналіз стану розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. Проведено аналіз діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.

Висвітлено напрямки підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України. Сформовано модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню особливостям підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України.

У першому розділі висвітлено теоретико-методичний базис підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Зокрема, встановлено сутність та зміст туристично-рекреаційної діяльності. Охарактеризовано ключові засади визначення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери.

У другому розділі здійснено ретельний аналіз ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України. Проведено оцінювання діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні. Здійснено дослідження рівня ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.

У третьому розділі визначено напрямки підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України. Висвітлено ключові можливості інтегрування зарубіжного досвіду діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Сформовано модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.

Ключові слова: *туризм, туристично-рекреаційна сфера, рекреація, ефективність діяльності, підвищення ефективності*

This Master's thesis is dedicated to studying the features of enhancing the efficiency of entities within the tourism and recreational sector in Ukraine.

The first chapter covers the theoretical and methodological basis for improving the effectiveness of the activities of entities in the tourism and recreational sector. In particular, the essence and content of tourism and recreational activities are established. The key principles for determining the effectiveness of the activities of entities in the tourism and recreational sector are characterized.

The second chapter conducts a thorough analysis of the efficiency of the activities of entities in the tourism and recreational sector of Ukraine. An evaluation of the activities of entities in the tourism and recreational sector in Ukraine is carried out. Research into the level of effectiveness of the activities of entities in the tourism and recreational sector in Ukraine is performed.

The third chapter identifies directions for enhancing the effectiveness of the activities of entities in the tourism and recreational sector of Ukraine. It highlights the key opportunities for integrating foreign experience in the activities of entities in the tourism and recreational sector. A model for enhancing the effectiveness of entities in the tourism and recreational sector in Ukraine is developed.

Keywords: *tourism, tourism and recreational sector, recreation, activity effectiveness, enhancing effectiveness.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ БАЗИС ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ.....	11
1.1. Особливості туристично-рекреаційної діяльності.....	11
1.2. Характеристика основних суб'єктів туристично-рекреаційної сфери.....	18
1.3. Засади визначення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери.....	25
1.4. Методика дослідження та оцінки ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ.....	35
2.1. Аналіз стану розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні.....	35
2.2. Оцінка діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.....	41
2.3. Визначення рівня ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.....	50
2.4. Вплив туристично-рекреаційної сфери на екологічну безпеку України.....	58
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	62
3.1 Зарубіжний досвід діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери	62
3.2 Розвиток інфраструктури в контексті підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери	70
3.3 Модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні	76
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Актуальність теми. Туристично-рекреаційна сфера відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку країн по всьому світу. Цей сектор не лише сприяє значному зростанню національного валового продукту через прямі та непрямі доходи від туристичної діяльності, але й стимулює створення робочих місць, зокрема у сферах гостинності, ресторанного бізнесу, транспорту та культури. Завдяки туристично-рекреаційній сфері забезпечується стале використання природних, культурних та історичних ресурсів, що, в свою чергу, підвищує життєвий стандарт місцевого населення.

Туристично-рекреаційна сфера є також важливим інструментом міжнародного діалогу та культурного обміну. Туризм забезпечує унікальну можливість для культурної інтеграції, дозволяючи людям з різних куточків світу взаємодіяти, ділитися досвідом і вчитися один у одного. Відвідування історичних місць, участь у культурних фестивалях та інші туристично-рекреаційні активності сприяють збереженню культурної спадщини та підвищують глобальну освіченість і розуміння серед народів. З екологічної точки зору, туристично-рекреаційна сфера стимулює збереження природних ресурсів та захист біорізноманіття. Через створення національних парків, заповідників та інших охоронюваних територій, які стають популярними туристичними об'єктами, стимулюється екологічна освіта відвідувачів та формується ставлення до природи як до цінного ресурсу, який потребує обережного та відповідального використання. Інноваційний розвиток також тісно пов'язаний з туристично-рекреаційною сферою. Сучасні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та віртуальна реальність, все більше інтегруються в цей сектор, відкриваючи нові можливості для покращення клієнтського обслуговування, управління ресурсами та маркетингу. Ці інновації не лише підвищують ефективність і безпеку туристично-рекреаційних послуг, але й покращують загальний досвід користувачів, роблячи подорожі більш доступними і комфортними.

Національна безпека і стабільність також можуть бути підкріплені через туристично-рекреаційну сферу. Туризм сприяє економічному зростанню, яке, у свою чергу, веде до стабільності у суспільстві. Країни з розвиненим туристично-рекреаційним сектором часто відзначають нижчі рівні безробіття та більшу соціальну гармонію, оскільки економічні можливості, що виникають внаслідок туризму, сприяють зменшенню соціальної напруги.

Дослідження проблем розвитку туризму й рекреації було увагою багатьох науковців й практиків. При цьому, слід зазначити, що це стосується і регіонального аспекту. Активними дослідниками проблем розвитку туризму й рекреації є такі науковці як І. Авраменко, В. Архипов, О. Антоненко, Н. Білик, Ю. Безугла, О. Боброва, О. Бондар, Ю. Боруцька, І. Бородін, О. Васильєва, О. Виноградова, Ю. Вольська, Г. Демченко, О. Дорошенко, О. Євсєєв, І. Жук, О. Забара, О. Крупа, Л. Карпенко, Н. Коваленко, С. Коваль, Д. Лещенко, О. Литвин, О. Лисенко, Ю. Малюк, С. Мірошніченко, Ф. Нечитайло, М. Петров, Дж. Робінсон, П. Романюк, О. Рябоконт, Г. Сидоренко, О. Сівак, О. Тараненко, А. Ткаченко, О. Федоренко, В. Харченко, І. Чернов.

Проте, враховуючи й відаючи належне науковому здобутку провідних науковців й практиків, слід зазначити, що сьогодні досі залишається гострою проблема ефективної організації туристично-рекреаційної сфери, зокрема в Україні. Воєнний стан вносить значні зміни у умови функціонування туристично-рекреаційного ринку, вимагаючи від цієї сфери адаптації до нових реалій, таких як зміни в туристичних потоках та споживчих вподобаннях. Ці зміни вимагають глибокого аналізу та розробки нових стратегій для забезпечення стабільності та ефективності у сфері туризму та рекреації. Окрім цього, слід зауважити також, що стабільність у туристично-рекреаційній сфері визначається необхідністю забезпечення соціальної стабільності та безпеки. Ефективна організація туристично-рекреаційної сфери має безпосередній вплив на загальну доступність рекреаційних послуг та забезпечення якісного дозвілля для населення, особливо в умовах соціальних та економічних

викликів. Забезпечення стабільної роботи цієї сфери є критично важливим для підтримки благополуччя населення та розвитку туризму.

Метою кваліфікаційної роботи є оцінка сучасного стану, виявлення проблем та обґрунтування перспективних напрямів підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України.

Для досягнення означеної мети передбачається послідовне виконання наступних завдань дослідження:

- охарактеризувати особливості туристично-рекреаційної діяльності;
- визначити основних суб'єктів туристично-рекреаційної сфери;
- дослідити засади визначення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери;
- провести аналіз ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України;
- здійснити аналіз стану розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні;
- визначити рівень ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери;
- сформулювати модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.

Предмет дослідження – оцінка сучасного стану, результатів та проблем процесу підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України.

Об'єкт дослідження – туристично-рекреаційна сфера України.

Методи дослідження. В основу методології дисертаційної роботи покладено системний підхід, у межах якого застосовано такі методи: індукції та дедукції, порівняння і систематизації – задля дослідження сутнісних характеристик та еволюцій базових понять процесу підвищення ефективності

діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України; аналізу та синтезу – при вивченні та визначенні основних проблем й загроз процесу підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України; непараметричні статистичні – для характеристики поточного стану підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України; морфологічного аналізу – під час уточнення понятійно-категоріального апарату процесу підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України; графічний – для наочного відображення результатів проведеного дослідження щодо процесу підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України; абстрактно-логічний – під час проведення теоретичних узагальнень і формування відповідних висновків щодо процесу підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України.

Наукова новизна отриманих результатів. Удосконалено теоретичні засади процесу підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України, які на відмінну від відомих представлено у вигляді авторського бачення щодо формування моделі підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні.

Джерелами інформації для написання роботи були офіційні статистичні дані Державної служби статистики України; провідні наукові українські й іноземні праці, присвячені дослідженню процесу підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ БАЗИС ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

1.1. Особливості туристично-рекреаційної діяльності

Сучасна туристично-рекреаційна діяльність є складним та поліаспектним явищем, що включає в себе не лише процеси переміщення людей в певні географічні ділянки, з метою провадження різних видів відпочинку, але і ряд взаємопов'язаних між собою соціально-економічних процесів. Так, туристично-рекреаційна діяльність є комплексним явищем, яке, з одної сторони чинить вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства, а з іншої – залежить від них.

Як вже було сказано, особливість сучасної туристично-рекреаційної діяльності є тісна взаємопов'язаність з різними сферами життєдіяльності суспільства. І мова йде не лише про економіку, де туристично-рекреаційна діяльність часто виступає драйвером відновлення з кризових ситуації та стабільності подальшого розвитку, але і про сферу культури, яка, за умови раціонального та систематизованого ведення туристичної діяльності, буде збагачуватись через культурний обмін між туристами та місцевою громадою.

Динаміка та особливості розвитку туристично-рекреаційної діяльності зумовлюється рядом внутрішніх та зовнішніх факторів. Так, прикладом таких факторів є зміни стану національної та світової економіки, масштабні за впливом політичні події, природні катаклізми, реформування нормативно-правового забезпечення та кліматичні зміни та інше [1-3].

В той же час, з часами особа пересічного туриста також зазнала значних змін. На сьогоднішній день турист є вимогливим споживачем, який чітко усвідомлює свої потреби, інтереси та права. Окрім того змінились і його очікування від подорожі, що полягають у отриманні індивідуальних вражень та нового досвіду, при цьому не знижуючи рівня комфорту перебування. З огляду

на це, туристичні компанії також були змушені адаптувати свою діяльність під нові виклики та потреби (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Характерні відмінності здійснення туристично-рекреаційної діяльності

Організаційно-структурні відмінності	Сезонність та залежність від природних умов	Інтерактивність та соціальна орієнтованість	Вплив на екологію та соціальну структуру
<p>Туристично-рекреаційна діяльність включає різноманітні види послуг та інфраструктури, таких як житло, транспорт, харчування, розваги та екскурсійні програми. Кожен з цих компонентів потребує окремого підходу до організації та управління, що створює складну структуру, відмінну від інших видів економічної діяльності.</p> <p>Туристично-рекреаційна діяльність часто має виражену сезонність, що залежить від кліматичних умов, святкових періодів та туристичних трендів. Наприклад, літній та зимовий сезони можуть вимагати різних ресурсів і послуг, що впливає на планування та управління діяльністю протягом року</p>		<p>Туристично-рекреаційна діяльність має значний вплив на довкілля та соціальну структуру регіонів. Це включає як позитивні аспекти, такі як розвиток інфраструктури та економічний ріст, так і негативні наслідки, такі як забруднення, ерозія природних ресурсів та соціальні зміни. Управління цим впливом вимагає спеціалізованих підходів до планування та реалізації діяльності.</p> <p>Туристично-рекреаційна діяльність передбачає активну взаємодію між туристами та місцевими громадами, а також між самими туристами. Це вимагає високого рівня сервісу, комунікаційних навичок та здатності адаптуватися до різних культурних та соціальних контекстів, що відрізняє її від більш пасивних форм економічної діяльності.</p>	

Сформовано автором за даними джерел: [11-12]

Одним із ключових впливів, який провадиться під час здійснення туристично-рекреаційної діяльності є вплив на соціально-економічний розвиток як на рівні регіону, так і на рівні всієї країни. При цьому цей вплив має як

позитивні, так і негативні аспекти. Так, туристично-рекреаційна діяльність зумовлює формування пулу нових робочих місць як в безпосередньо туристичній сфері, так і дотичних до неї, що безперечно буде знижувати рівень безробіття та покращувати соціальну стабільність. Окрім того, реалізація туристично-рекреаційної діяльності буде стимулювати розвиток інфраструктури та збільшувати фінансові надходження до місцевого та національного бюджету. В той же час, активний розвиток туризму часто спричиняє значні туристичні хвилі, що може в перспективі негативно вплинути на навколишнє середовище та призводити до втрати культурної самобутності окремих місцевих громад. З огляду на це, забезпечення балансу в процесі ведення туристично-рекреаційної діяльності є ключовим завданням підходів до її розвитку та поліпшення.

Туристично-рекреаційна діяльність є складною системою, яка складається із ряду ключових елементів, таких як: туристичних ресурсів (природних і культурних), туристичних підприємств, транспортної інфраструктури, системи бронювання, резервації та оплати послуг, маркетингу і просування туристичних продуктів [65-66].

Проблематика розвитку туристично-рекреаційної сфери країн і регіонів привертає значну увагу науковців та управлінців-практиків. Туризм і рекреація стали загальноприйнятими цілями чи не всіх регіональних і місцевих стратегій територіального розвитку. Водночас дефініція туристично-рекреаційної сфери не набула офіційного інституційного трактування, а туристично-рекреаційна діяльність не відображена як окремий вид економічної діяльності в національному класифікаторі, що ускладнює, зокрема, дослідження конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів на різних рівнях, включно з міжнародним і міжрегіональним, а також у контексті міжгалузевої конкурентоспроможності (насамперед за ресурси) у межах регіону (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Проблеми забезпечення туристично-рекреаційної діяльності

Проблеми	Сутність проблеми
Недостатня інфраструктура та її нерівномірний розвиток	Однією з основних проблем забезпечення туристично-рекреаційної діяльності є недостатній рівень розвитку інфраструктури. В багатьох регіонах України відсутні необхідні об'єкти для комфортного перебування туристів, такі як якісні готелі, ресторани, транспортні сполучення та рекреаційні комплекси. Особливо це стосується віддалених та малозаселених територій, де інфраструктура розвинута на низькому рівні або взагалі відсутня. Нерівномірний розвиток інфраструктури між різними регіонами країни призводить до концентрації туристично-рекреаційної діяльності в обмеженому колі популярних місць, що створює додатковий тиск на їхні природні та соціальні ресурси.
Економічні та фінансові обмеження	Забезпечення туристично-рекреаційної діяльності вимагає значних фінансових вкладень як зі сторони держави, так і приватного сектору. Брак фінансування ускладнює реалізацію проектів з розвитку інфраструктури, підтримку та рекламу туристичних напрямків. Крім того, економічна нестабільність, висока інфляція та коливання валютного курсу негативно впливають на здатність інвесторів вкладати кошти в туристично-рекреаційну сферу. Це обмежує можливості для модернізації існуючих об'єктів та створення нових, що, в свою чергу, стримує розвиток галузі
Бюрократичні перешкоди та недостатня підтримка з боку держави	Бюрократичні процедури, пов'язані з отриманням ліцензій, дозволів та інших документів, часто є складними та тривалими, що затримує розвиток туристично-рекреаційної діяльності. Недостатня підтримка з боку держави у вигляді субсидій, податкових пільг та грантів обмежує можливості підприємців та організацій для інвестування у цю сферу. Крім того, відсутність ефективної координації між різними державними структурами призводить до дублювання зусиль та неефективного використання ресурсів, що негативно впливає на загальний розвиток туристично-рекреаційної сфери
Низький рівень кваліфікації кадрів та недостатня освітня підготовка	Якість надання туристично-рекреаційних послуг значною мірою залежить від кваліфікації працівників галузі. Низький рівень професійної підготовки кадрів, відсутність спеціалізованих навчальних програм та курсів спричиняє дефіцит висококваліфікованих фахівців у сфері управління, обслуговування та організації турів

Сформовано автором за даними джерел: [13-15]

Таким чином, визначимо, що сучасна туристично-рекреаційна діяльність є складним явищем, яке включає в себе не лише просте переміщення людей в

туристично-рекреаційних цілях, але і комплексний взаємозв'язок, який включає в себе складне поєднання соціальних, економічних, культурних та екологічних процесів. В той же час, під час дослідження особливостей туристично-рекреаційної діяльності, нами було визначено, що остання є складною системою, яка постійно розвивається та трансформується під впливом різних зовнішніх та внутрішніх чинників, ключовими з яких глобалізація, технологічні новації, а також тенденції та запити туристів [4-7].

Сам по собі туризм є потужним інструментом економічного зростання країни, оскільки останній формує пул нових робочих місць та додаткові податкові надходження (рис.1.1).

Рис.1.1. Вплив економічного зростання на розвиток туристично-рекреаційної діяльності

Сформовано автором за даними джерел: [21-23]

Однак, розвиток туризму має відбуватися збалансовано, з урахуванням його впливу на навколишнє середовище та соціальну сферу. Масовий туризм може призводити до деградації природних ландшафтів, забруднення довкілля, втрати культурної самобутності та соціальних конфліктів. Тому важливо впроваджувати екологічно чисті технології, розвивати альтернативні види туризму та залучати місцеві громади до процесу прийняття рішень.

Туризм сприяє культурному обміну між народами, збагачує духовний світ людей, розширює їх кругозір. Подорожі дозволяють познайомитися з різноманітними культурами, традиціями, способами життя. З іншого боку, масовий туризм може призводити до стандартизації культурних продуктів, втрати автентичності та комерціалізації культурних цінностей.

Сучасний турист все більше цікавиться автентичним досвідом, прагне пізнати місцеву культуру зсередини, спробувати національну кухню, взяти участь у традиційних святах. Це створює нові можливості для розвитку культурного туризму та сприяє збереженню культурної спадщини.

Туризм задовольняє різноманітні потреби людини: відпочинок, розваги, пізнання нового, спілкування з іншими людьми. Він дозволяє відволіктися від повсякденних проблем, зняти стрес, поліпшити фізичне і психічне здоров'я.

Однак, туризм також може мати негативні соціальні наслідки. Наприклад, масовий туризм може призводити до соціальної нерівності, конфліктів між туристами і місцевими жителями, а також до втрати відчуття спільноти [8-10].

Туристично-рекреаційна діяльність є важливою складовою економічного та соціального розвитку України, сприяючи не лише економічному зростанню, але й покращенню якості життя населення, збереженню культурної спадщини та зміцненню міжнародних зв'язків. Ця діяльність охоплює широкий спектр послуг та заходів, спрямованих на задоволення потреб та очікувань різних груп туристів, забезпечуючи їм комфортний, безпечний та насичений досвід подорожей. Особливості туристично-рекреаційної діяльності в Україні визначаються багатьма факторами, серед яких культурні, географічні, економічні та соціальні аспекти відіграють ключову роль (рис.1.2).

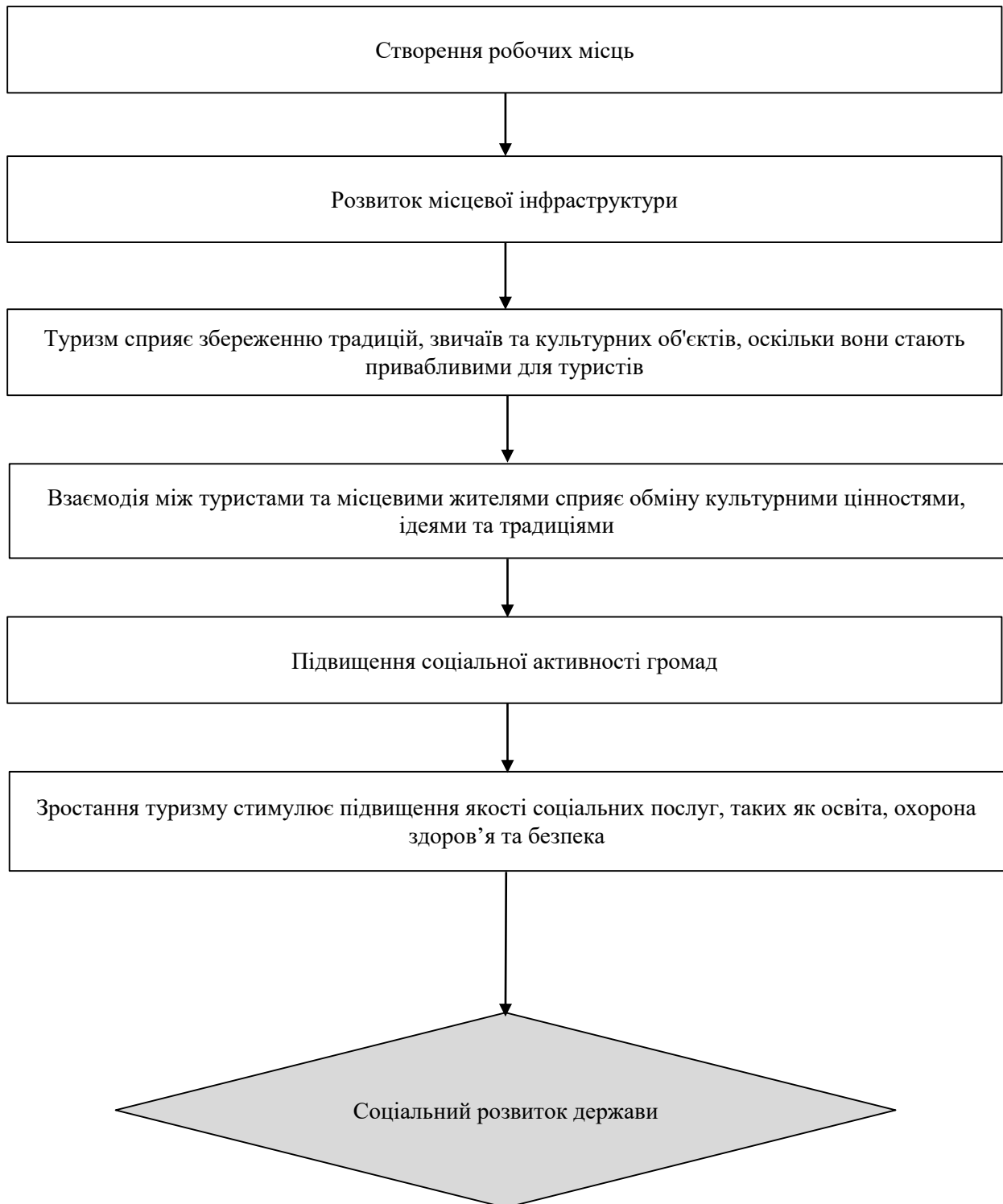

Рис.1.2. Вплив туристично-рекреаційної діяльності на соціальний розвиток

Сформовано автором за даними джерел: [33-35]

Соціально-культурні аспекти також відіграють важливу роль у формуванні туристично-рекреаційної діяльності. Організація культурних заходів, фестивалів, виставок та концертів сприяє не лише залученню туристів, але й зміцненню національної ідентичності та збереженню культурної

спадщини. Це створює платформу для культурного обміну між місцевими жителями та туристами, сприяючи взаєморозумінню та толерантності між різними культурами [24-25].

Особливу увагу слід приділяти питанням безпеки та якості обслуговування туристів. В умовах постійних змін у зовнішньому середовищі, таких як військові дії та пандемічні виклики, забезпечення високого рівня безпеки стає пріоритетним завданням для туристичних підприємств та державних структур. Це включає впровадження нових стандартів безпеки, регулярне навчання персоналу, а також розробку та реалізацію кризових планів для оперативного реагування на потенційні загрози. Високий рівень безпеки та якість обслуговування сприяють підвищенню довіри туристів до України як безпечного та привабливого туристичного напрямку.

Екологічна відповідальність також є важливою характеристикою сучасної туристично-рекреаційної діяльності. В умовах глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату та деградація природних ресурсів, туризм повинен сприяти збереженню навколишнього середовища та підтримці екологічно стійких практик. Це включає впровадження екологічно чистих технологій, розвиток екотуризму, мінімізацію відходів та збереження природних екосистем. Екологічно відповідальний туризм не лише зменшує негативний вплив на природу, але й підвищує привабливість туристичних напрямків серед свідомих споживачів, які цінують екологічну відповідальність та сталий розвиток.

1.2. Характеристика основних суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Останнім часом з'явилося достатньо публікацій, присвячених проблемам формування і розвитку туристично-рекреаційного ринку та ринкової інфраструктури. Однак проблеми прийняття рішень державними органами з

формування та аналізу діяльності регіональних туристично-рекреаційних сфер в умовах мінливого та нестабільного зовнішнього середовища економіки, особливо з позицій системного підходу, висвітлюють лише деякі з них. Значення туристично-рекреаційної сфери та питань державного регулювання нею з точки зору механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій постійно зростає. Це пов'язано із підвищенням впливу теоретичного напрямку дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій на розвиток міжнародних зв'язків, а це відбивається на пожеввленні економічного стану країни та окремих регіонів, зростанні можливостей поповнення валютних надходжень бюджету

Туристично-рекреаційна сфера України є багатогранною та динамічною галуззю, яка включає різноманітні суб'єкти, що взаємодіють між собою для забезпечення високоякісних послуг та створення привабливих туристичних продуктів. Кожен із цих суб'єктів відіграє важливу роль у розвитку галузі, сприяючи економічному зростанню, соціальній інтеграції та збереженню культурної спадщини країни. Перш за все, центральним гравцем у туристично-рекреаційній сфері є державні органи влади. Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство економіки, а також місцеві органи самоврядування відповідальні за формування та реалізацію національних стратегій розвитку туризму. Вони здійснюють регуляторну функцію, встановлюючи стандарти якості послуг, забезпечують фінансування та підтримку інфраструктурних проектів, а також координують діяльність різних учасників галузі. Державні органи також відіграють ключову роль у маркетингу та промоції України як привабливого туристичного напрямку на міжнародному рівні, організовуючи участь у міжнародних виставках та співпрацюючи з іноземними партнерами (рис.1.3).

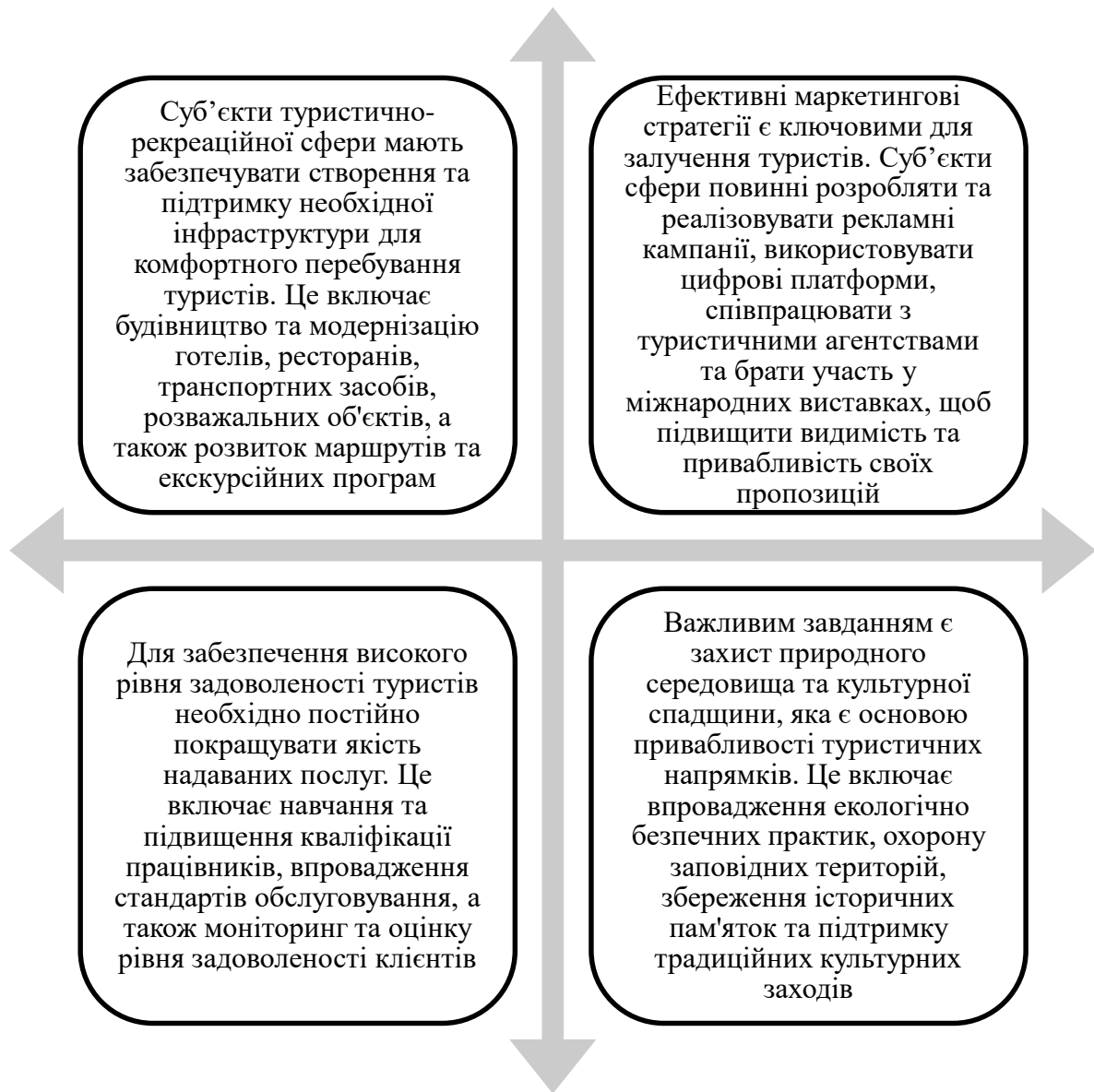

Рис.1.3. Ключові завдання суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Сформовано автором за даними джерел: [15-17]

Приватний сектор складається з широкого спектра підприємств, включаючи готелі, ресторани, туристичні агенції, оператори екскурсій, транспортні компанії та інші підприємства, що надають послуги туристам. Готелі та інші об'єкти проживання забезпечують комфортні умови для відпочинку, впроваджуючи сучасні технології та високі стандарти обслуговування. Туристичні агенції та оператори організують подорожі, створюючи комплексні туристичні продукти, що включають транспорт,

проживання, екскурсії та розважальні заходи. Вони також адаптують свої пропозиції до змінних умов ринку, враховуючи вподобання різних груп туристів.

Недержавні організації та громадські ініціативи також відіграють важливу роль у розвитку туризму. Вони сприяють збереженню культурної та природної спадщини, організовуючи різноманітні заходи, фестивалі та культурні події, які приваблюють туристів. Ці організації часто співпрацюють з місцевими громадами, підтримуючи проекти з відновлення історичних пам'яток, розвиток екотуризму та підтримку місцевих ремісників. Їхня діяльність сприяє збагаченню туристичних продуктів та підвищенню культурної привабливості різних регіонів України.

Локальні громади та жителі регіонів також є невід'ємною частиною туристично-рекреаційної сфери. Вони забезпечують автентичність туристичних продуктів, ділячись своєю культурою, традиціями та знаннями про місцеві визначні місця. Активна участь місцевих жителів у туристичній діяльності сприяє створенню унікальних та персоналізованих туристичних продуктів, що відображають специфіку кожного регіону. Це не лише підвищує привабливість напрямків для туристів, але й сприяє економічному розвитку місцевих громад, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення [18-20].

Міжнародні партнери та інвестори також відіграють важливу роль у розвитку туристично-рекреаційної сфери України. Взаємодія з міжнародними туристичними організаціями, іноземними інвесторами та туристичними компаніями дозволяє залучати фінансові ресурси, передові технології та досвід для розвитку галузі. Інвестиції сприяють модернізації інфраструктури, створенню нових туристичних об'єктів та впровадженню інноваційних технологій, що підвищує конкурентоспроможність українського туризму на глобальному ринку (рис.1.4).

Рис.1.4. Роль міжнародних суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Сформовано автором за даними джерел: [33-35]

Освітні та навчальні установи відіграють критично важливу роль у формуванні кваліфікованих кадрів для туристично-рекреаційної сфери. Вищі навчальні заклади, технічні школи та професійні навчальні центри готують спеціалістів з різних напрямків туризму, включаючи управління туризмом, готельний бізнес, екскурсівство та маркетинг. Підготовка висококваліфікованих кадрів сприяє підвищенню якості обслуговування, впровадженню інноваційних практик та забезпеченню професійного розвитку працівників галузі. Співпраця з міжнародними освітніми установами та участь у програмах обміну дозволяє студентам отримувати сучасні знання та досвід, що відповідають світовим стандартам.

Культурні та спадкові установи, такі як музеї, театри, галереї та історичні пам'ятки, також є ключовими суб'єктами туристично-рекреаційної сфери. Вони не лише зберігають та відтворюють культурну спадщину України, але й активно залучають туристів через організацію виставок, фестивалів та інших культурних заходів. Ці установи створюють унікальний туристичний досвід, що відображає багатство та різноманіття української культури, сприяючи підвищенню культурної привабливості країни та залученню туристів з різних куточків світу [54-55].

Технологічні компанії та постачальники цифрових рішень також відіграють важливу роль у розвитку туристично-рекреаційної сфери. Вони забезпечують туристичним підприємствам сучасні інструменти для управління бізнесом, маркетингу та комунікації з клієнтами. Розробка мобільних додатків, онлайн-платформ для бронювання, систем управління клієнтськими даними та аналітики дозволяє підвищувати ефективність операцій, покращувати обслуговування та створювати персоналізовані пропозиції для туристів. Інноваційні технології сприяють підвищенню конкурентоспроможності українського туризму, роблячи його більш привабливим та зручним для сучасних туристів

Крім того, туристично-рекреаційна сфера України покладається на підтримку екологічних та соціально відповідальних організацій, які виступають

за впровадження сталих практик у галузі. Вони займаються просуванням екотуризму, захистом природних ландшафтів, організацією освітніх програм щодо збереження навколишнього середовища, а також підтримують місцеві ініціативи, які сприяють розвитку екологічно відповідального туризму. Це особливо актуально в контексті сучасних екологічних викликів, таких як зміна клімату та забруднення довкілля, адже екологічно чистий підхід у туризмі стає пріоритетом для сучасних споживачів і підвищує привабливість туристичних напрямків серед свідомих мандрівників (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Особливості взаємодії між суб'єктами туристично-рекреаційної сфери

Взаємодія	Сутність
Співпраця у плануванні та розвитку інфраструктури	Суб'єкти туристично-рекреаційної сфери, такі як державні органи, приватні підприємства та місцеві громади, активно співпрацюють у плануванні та розвитку туристичної інфраструктури
Обмін інформацією та знаннями	Ефективна взаємодія між суб'єктами сфери передбачає регулярний обмін інформацією та знаннями. Це може відбуватися через участь у конференціях, семінарах, робочих групах та професійних асоціаціях
Спільні маркетингові та промоційні ініціативи	Суб'єкти туристично-рекреаційної сфери часто об'єднуються для проведення спільних маркетингових та промоційних кампаній, спрямованих на залучення туристів
Взаємопідтримка у вирішенні екологічних та соціальних питань	Суб'єкти туристично-рекреаційної сфери часто співпрацюють у вирішенні екологічних та соціальних проблем, що виникають внаслідок туристичної діяльності

Сформовано автором за даними джерел: [61-63]

Складна і багатокомпонентна взаємодія усіх основних суб'єктів туристично-рекреаційної сфери створює можливості для розвитку унікального туристичного продукту, що відповідає світовим стандартам. Держава, приватний сектор, громадські організації, місцеві громади, міжнародні партнери, екологічні ініціативи та освітні установи працюють разом над вдосконаленням туристичної інфраструктури, розвитку нових напрямків туризму та забезпеченням високого рівня обслуговування туристів. Завдяки цій співпраці туристично-рекреаційна сфера України здатна розвиватися на основі інноваційних та сталих підходів, зберігаючи культурну самобутність країни та зміцнюючи її позиції на міжнародній туристичній арені [66-69].

Узагальнюючи, основні суб'єкти туристично-рекреаційної сфери України взаємодіють між собою, формуючи комплексну систему, яка забезпечує розвиток галузі на всіх рівнях. Державні органи влади, приватний сектор, неурядові організації, місцеві громади, міжнародні партнери, освітні установи, культурні інститути та технологічні компанії разом створюють умови для сталого та інноваційного розвитку туризму, що сприяє економічному зростанню, соціальній інтеграції та збереженню культурної спадщини України. Їхня взаємодія та співпраця є ключем до створення привабливого та конкурентоспроможного туристичного напрямку, що відповідає сучасним вимогам ринку та забезпечує високий рівень задоволеності туристів.

1.3. Засади визначення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Форми організації обслуговування в туристично-рекреаційній сфері обумовлені особливостями споживання. На відміну від товару, який тільки тоді готовий до споживання, коли закінчить пересування від місця виробництва до місця споживання, туристично-рекреаційні послуги і товари споживаються тоді, коли турист або рекреант доставлений до місця їх виробництва. Пропоновані в галузі послуги, як правило, розділені територіально. Отже,

діяльність по створенню і підтримці матеріальнотехнічної бази туризму обумовлює виробництво і продаж послуг і товарів, і тому вона також включається як складова в туристично-рекреаційне обслуговування.

В основі процесу визначення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери лежать ряд аспектів, серед яких ключовими є економічні, соціальні та культурні, екологічні та інші. В цьому контексті ефективність діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери буде визначатись як фінансовими показниками, такі як прибутки, фінансова ефективність, але і сукупним впливом на розвиток місцевих громад, стану та процесів збереження культурної спадщини, а також рівень екологічної стійкості регіону. Нами вже було визначено, що сучасна туристично-рекреаційна діяльність чинить складний та комплексний вплив на економіку, життєдіяльність суспільства та навколишнє середовище, з огляду на це, визначення її ефективності вимагає застосування різних методів та індикаторів, що будуть надавати комплексну результуючу картину [28-29].

В переважній більшості, ключовим аспектом визначення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери є фінансові показники, серед яких головними є обсяги продажів, рівень прибутку, окупність вкладених інвестицій, а також рентабельність діяльності суб'єктів галузі. Всі ці показники дають можливість визначити наскільки підприємства туристично-рекреаційної галузі ефективні та здатні до стійкого функціонування та приваблення інвестицій у свою діяльність. В той же час, врахування інших аспектів до фінансових показників, дасть можливість сформувати комплексний підхід в оцінці реального рівня ефективності туристично-рекреаційної діяльності.

Іншим важливим індикатором є соціальна ефективність, що включає оцінку впливу діяльності суб'єктів на місцеві громади, зокрема створення робочих місць, підвищення рівня життя населення та підтримку соціальної інтеграції. Туристично-рекреаційна діяльність повинна сприяти розвитку місцевих громад, забезпечуючи їхню участь у створенні туристичних продуктів та зростанні економічних вигод від туризму. Соціальна ефективність також

враховує задоволеність туристів, якість обслуговування, доступність та інклюзивність туристичних об'єктів. Це дозволяє оцінити рівень задоволення потреб туристів та вплив туризму на соціальну інтеграцію, підтримку місцевих ремісників, виробників, культурних та креативних ініціатив.

Значну роль у визначенні ефективності відіграє екологічна ефективність, яка оцінює вплив туристично-рекреаційної діяльності на природне середовище. Це включає аналіз використання природних ресурсів, управління відходами, вплив на екосистеми та рівень забруднення. В умовах сучасних екологічних викликів, зокрема змін клімату та деградації природних ландшафтів, екологічна відповідальність стає ключовим аспектом ефективної діяльності у сфері туризму. Використання екологічно чистих технологій, підтримка проектів з відновлення природних ресурсів, збереження біорізноманіття та мінімізація негативного впливу на довкілля є критично важливими факторами, що впливають на довгострокову стійкість галузі та її здатність адаптуватися до екологічних змін [25-27].

Оцінка культурної ефективності є ще одним важливим аспектом, який враховує внесок суб'єктів туристично-рекреаційної сфери у збереження та популяризацію культурної спадщини. Туризм часто базується на культурних та історичних цінностях, які потребують належного захисту та відновлення. Діяльність суб'єктів повинна сприяти збереженню культурних пам'яток, розвитку традиційного ремісництва, організації культурних заходів та фестивалів, що відображають місцеву культуру. Культурна ефективність включає також оцінку рівня залучення місцевих громад у туристичну діяльність та їхню активну участь у підтримці культурної спадщини. Така діяльність дає можливість забезпечити автентичність та унікальність місцевих туристичних продуктів, що на сьогоднішній день є важливим фактором забезпечення привабливості для туристів, а також сприяє збереженню історико-культурної спадщини регіонів (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Соціально-економічний ефект від діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Соціально-економічний ефект		
<p>Діяльність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери сприяє значному збільшенню економічного добробуту країни. Туризм генерує валовий внутрішній продукт (ВВП) через продаж туристичних послуг, екскурсій, проживання та харчування</p>	<p>Інвестиції в туристично-рекреаційну сферу стимулюють розвиток транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури. Будівництво доріг, аеропортів, залізничних сполучень, готелів, ресторанів та інших об'єктів сприяє покращенню доступності туристичних напрямків та підвищенню якості життя місцевого населення</p>	<p>Туристично-рекреаційна діяльність сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини та традицій місцевих громад. Це включає реставрацію історичних пам'яток, підтримку традиційних ремесел, організацію культурних фестивалів та заходів, що привертають туристів</p>
<p>Туристично-рекреаційна діяльність є важливим джерелом зайнятості, особливо в регіонах з високим туристичним потенціалом. Вона створює робочі місця в готелях, ресторанах, транспортних компаніях, туристичних агентствах, а також у сфері розваг та екскурсій</p>	<p>Туристично-рекреаційна діяльність стимулює розвиток місцевих підприємств та малого бізнесу. Це включає ресторани, кафе, сувенірні крамниці, ремісничі майстерні та інші види підприємництва, які обслуговують туристів</p>	<p>Туристично-рекреаційна сфера сприяє розвитку людського капіталу через навчання та підвищення кваліфікації працівників. Це включає професійне навчання в готельному бізнесі, менеджменті, екскурсійній діяльності, а також розвиток мови та комунікаційних навичок</p>

Сформовано автором за даними джерел: [45-47]

Інноваційна ефективність також відіграє значну роль у визначенні загальної результативності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Використання новітніх технологій, впровадження нових послуг, оптимізація процесів управління та маркетингу дозволяють туристичним підприємствам підвищувати свою конкурентоспроможність на ринку. Інновації у туристичній сфері сприяють створенню унікальних туристичних продуктів, які відповідають сучасним запитам споживачів, забезпечують зручність та безпеку для туристів, а також підтримують сталий розвиток галузі. Інноваційна ефективність дозволяє підприємствам бути гнучкими та адаптивними, що особливо важливо в умовах швидких змін у ринковому середовищі.

Системний підхід до оцінки ефективності передбачає також використання показників управлінської ефективності, які відображають якість прийняття управлінських рішень, рівень координації між різними суб'єктами галузі та ефективність використання ресурсів. Управлінська ефективність дозволяє оптимізувати операційні процеси, забезпечити стаке зростання та підвищити загальну продуктивність. Це особливо актуально для державних та регіональних структур, які займаються розвитком туризму, оскільки ефективне управління дозволяє створювати сприятливі умови для інвесторів, місцевих підприємців та міжнародних партнерів [38-40].

Комплексна система показників дозволяє визначити ефективність діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери з урахуванням різних аспектів та досягнути реального балансу між економічною вигодою, соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю. Такий підхід дозволяє забезпечити не лише фінансову результативність, але й соціальну та культурну значущість туризму, що сприяє сталому розвитку галузі, підвищенню її конкурентоспроможності на міжнародному рівні та задоволенню потреб сучасних туристів (рис.1.5).

Рис.1.5. Ключові показники ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Сформовано автором за даними джерел: [48-50]

Слід зауважити, що ці ключові показники ефективності дозволяють комплексно оцінити діяльність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, визначити сильні та слабкі сторони, а також приймати обґрунтовані рішення щодо подальшого розвитку галузі. Вони сприяють забезпеченню балансу між економічним зростанням, соціальним благополуччям та екологічною стійкістю, що є необхідним для сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери України.

Від того, наскільки суб'єкти туристично-рекреаційної сфери є ефективні в своїй діяльності, визначається набір та якість позитивних наслідків, які останні чинять на економіку, суспільство, культуру та навколишнє середовище. Серед основних таких позитивних наслідків можна виділити економічне зростання регіону чи всієї економічної системи країни, покращення соціального благополуччя, збереження та подальший розвиток історико-культурної спадщини, а також покращення конкурентних позицій туристично-рекреаційної сфери країни на міжнародній арені. З огляду на це, покращення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери буде сприяти не лише покращенню туристичного потенціалу, але і забезпеченню сталого розвитку [37-38].

Перш за все, зростання рівня фінансової ефективності буде сприяти збільшенню прибутку суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, це, в свою чергу, буде збільшувати фінансові надходження до регіональних бюджетів. В контексті підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, важливе місце відіграють інвестиції, які можуть бути як державними так і приватними. Саме через посилення інвестиційної активності, туристично-рекреаційна сфера буде розширювати свій вплив, створюючи все нові робочі місця, розвиваючи соціальну стабільність та стійкість. Окрім того, збільшення ефективності та результативності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери буде розвивати суміжні галузі, такі як транспорт, логістика, роздрібна торгівля, агропромисловий комплекс та цивільне будівництво.

1.4. Методика дослідження та оцінки ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

На сьогоднішній день, туристично-рекреаційна сфера є складною системою, що об'єднує різноманітні категорії суб'єктів: від окремих приватних підприємств до великих організаційних утворень та державних установ. У кожного з них свої завдання, ресурси, цільові аудиторії та умови функціонування. Різноманітність форматів діяльності ускладнює порівняння їхньої ефективності та визначення реального впливу на туристичний і рекреаційний потенціал регіону. Методика дослідження та оцінки ефективності покликана уніфікувати підходи, надати об'єктивні критерії й показники, а також систематизувати інформацію, тим самим даючи змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення. Без чіткої системи оцінки ефективності управлінці, інвестори та споживачі стикаються з ризиком хибних висновків, нераціонального розподілу ресурсів і неефективної підтримки розвитку галузі. При цьому, слід зауважити також, що у контексті високої конкуренції між туристично-рекреаційними суб'єктами як на локальному, так і на міжнародному рівні, необхідно мати інструментарій, що дозволяє вимірювати й оцінювати їхню діяльність з урахуванням багатьох факторів: економічних, соціальних, екологічних та культурних. Грамотно розроблена методика дослідження та оцінки не лише допомагає сформулювати цілісне уявлення про рівень якості послуг, ефективність інвестиційних проєктів чи результативність управлінських стратегій, а й створює інформаційну базу для розробки довгострокових прогнозів та програм розвитку. Це надзвичайно актуально в умовах глобалізації туристичних потоків, коли конкурентоспроможність та інноваційність стають визначальними для успіху.

Системний підхід до оцінки ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери є принципово важливим, оскільки він передбачає розгляд кожного елемента як частини цілісної структури. Замість фрагментарного аналізу окремих показників чи сфер діяльності, системний підхід дає змогу

виявити зв'язки, взаємозалежності та синергетичні ефекти. Наприклад, якість інфраструктури впливає на туристичний потік, що у свою чергу впливає на прибутковість об'єктів, зайнятість населення, а також створює нові стимули для розвитку супутніх послуг. Тільки системний погляд допомагає побачити цю цілісну картину, що є визначальним для прийняття збалансованих управлінських рішень.

Системний підхід дає змогу оцінювати ефективність діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, беручи до уваги одразу кілька груп чинників: економічні, соціальні, екологічні та інфраструктурні. Це забезпечує повноту картини й уникає однобічності, коли надмірний акцент на фінансових показниках може ігнорувати негативний вплив на довкілля чи місцеву культуру. Завдяки цьому інтегрованому розгляду, управлінці отримують об'єктивні дані для формування збалансованої політики розвитку. Відтак, саме застосування системного підходу сприяє прогнозуванню можливих наслідків певних управлінських рішень. Наприклад, плануючи будівництво нової туристичної зони, можна оцінити не лише очікувану економічну вигоду, а й потенційний вплив на місцеві екосистеми, соціальний уклад громади та майбутні потоки туристів. Такий сценарний аналіз дозволяє оптимізувати плани розвитку та знижує ризики негативних наслідків.

Виділимо ключові етапи дослідження та оцінки ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери (табл.1.5).

На фінальному етапі на основі інтегрованого аналізу формується набір рекомендацій для управлінців, інвесторів, органів влади та інших зацікавлених сторін. Ці рекомендації можуть стосуватися стратегічних рішень (розвиток нових туристичних напрямків), тактичних заходів (покращення якості сервісу, оптимізація цін), а також оперативних дій (реагування на раптові зміни попиту). Важливо, що прийняті рішення базуються на об'єктивній інформації, системній логіці та науково-обґрунтованих підходах.

Таблиця 1.5

Етапи дослідження та оцінки ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Етап	Сутність
Постановка мети та завдань дослідження	На початковому етапі визначається мета дослідження, сформульована у відповідності до стратегічних інтересів туристично-рекреаційних суб'єктів чи галузі загалом. Конкретизуються завдання, які дадуть змогу відслідкувати ефективність за низкою показників та виявити ключові зони зростання та проблемні сфери
Вибір системи показників і критеріїв оцінки	На цьому етапі формується набір показників, що відображають різні аспекти діяльності суб'єктів: економічні (дохід, рентабельність), соціальні (зайнятість місцевого населення, рівень задоволеності туристів), екологічні (збереження довкілля, вплив на ландшафти) та інфраструктурні (якість доріг, об'єктів розміщення, дозвілля). Встановлюються методи вимірювання, шкали оцінки та способи нормалізації даних
Збір та аналіз даних	На основі розроблених показників здійснюється систематичний збір даних з різних джерел: статистичні служби, маркетингові дослідження, опитування туристів, аналіз конкурентів та інше. Зібрані дані обробляються, перевіряються на повноту і достовірність, зводяться у зручну для подальшого аналізу форму
Інтегрований аналіз та моделювання	Оброблені дані аналізуються з використанням системного підходу. Це може включати застосування методів статистичного аналізу, математичного моделювання, методик порівняльної оцінки та багатокритеріального аналізу

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз стану розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні

Одним із досить привабливих видів економічної діяльності є туристично-рекреаційний комплекс. Цей комплекс є також складовою забезпечення стабільного та динамічного зростання економіки, адже багато надходжень від такої діяльності надходять до державного бюджету. Туристично-рекреаційний комплекс – це складова забезпечення розвитку інших видів економічної діяльності. Завдяки цьому виду діяльності створюються нові робочі місця і, тим самим, підвищується рівень зайнятості населення, рівень трудової активності населення, рівень благополуччя суспільства. Під впливом реалізації цілей світової стратегії зростання економіки змінюються парадигми розвитку туристично-рекреаційного комплексу. Такі зміни спонукають учасників туристично-рекреаційного комплексу поступово переорієнтовуватись на засади сталого розвитку.

Аналіз стану розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні показує, що ця галузь зазнала серйозних змін під впливом пандемії COVID-19 та наслідків повномасштабного вторгнення у 2022 році. Обидві кризи суттєво вплинули на роботу туристичних підприємств, поведінку туристів, структуру та характер туристичних потоків, а також на інфраструктуру та економічну стабільність регіонів, що традиційно поклалися на туризм як на одне з головних джерел доходів. Ці події не лише створили численні виклики для розвитку туристично-рекреаційної сфери, але й призвели до появи нових підходів, інновацій та адаптивних стратегій, які допомогли галузі частково зберегти стійкість та продовжувати функціонувати у надзвичайних умовах.

Під час пандемії COVID-19 український туризм зазнав значного зниження міжнародних туристичних потоків через обмеження на пересування, закриття кордонів та карантинні заходи. Туристичні підприємства, особливо готелі, туристичні агенції, транспортні компанії та заклади харчування, зіштовхнулися зі зменшенням попиту, що призвело до суттєвих фінансових втрат та навіть закриття багатьох підприємств. Однак цей період стимулював розвиток внутрішнього туризму, оскільки українці стали більше подорожувати всередині країни, обираючи менш відомі напрямки для відпочинку та екотуризм. Пандемія також підштовхнула туристичний сектор до цифровізації, впровадження онлайн-бронювання, мобільних додатків, а також нових стандартів безпеки та гігієни для забезпечення комфорту та здоров'я відвідувачів (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Вплив пандемії COVID-19 на діяльність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Вплив COVID-19			
<p>Пандемія COVID-19 спричинила значне зниження кількості туристів як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Введення обмежень на подорожі, закриття кордонів та впровадження карантинних заходів призвели до скорочення потоків туристів, що безпосередньо вплинуло на доходи туристичних підприємств</p>	<p>Пандемія призвела до значних економічних втрат для суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Багато підприємств змушені були тимчасово або постійно закритися через відсутність доходів, що спричинило масові банкрутства та скорочення робочих місць</p>	<p>Для подолання наслідків пандемії багато туристичних підприємств були змушені швидко адаптуватися до нових умов. Це включало впровадження безконтактних технологій, таких як онлайн-бронювання, електронні квитки та безготівкові розрахунки, а також використання цифрових платформ для маркетингу та комунікації з клієнтами</p>	<p>Пандемія змінила поведінкові уподобання туристів, підвищивши їхню увагу до безпеки та гігієни. Багато туристів віддали перевагу менш людним напрямкам, екотуризму та відпочинку на природі, щоб мінімізувати ризики зараження. Також зросла популярність дистанційних форм відпочинку, таких як віртуальні тури та онлайн-активності</p>

Сформовано автором

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році туристично-рекреаційна сфера зазнала ще більших втрат. Бойові дії призвели до значних пошкоджень інфраструктури в багатьох регіонах країни, включаючи знищення готелів, культурних пам'яток, транспортних вузлів, доріг та інших об'єктів, важливих для туризму. Забезпечення безпеки стало головним пріоритетом для галузі, а це призвело до скорочення міжнародних потоків туристів. Інфраструктурні пошкодження вплинули на здатність деяких регіонів приймати туристів та надати необхідні послуги, а також обмежили транспортну доступність до багатьох локацій, що були популярні серед туристів до вторгнення.

На тлі цих подій важливу роль почав відігравати внутрішній туризм. Багато українців, обмежених у можливостях для виїзду за кордон, продовжували подорожувати всередині країни, відкриваючи для себе нові місця та підтримуючи економіку регіонів, які залишалися у відносній безпеці. Карпати, Закарпаття, Волинь, Львівська область та інші регіони Західної України стали основними напрямками для внутрішніх туристів, оскільки вони залишалися більш доступними та безпечними для відвідування. Це сприяло розвитку екотуризму, активного відпочинку, туризму у природних заповідниках та культурного туризму, орієнтованого на історичні міста.

Окрім безпеки, на структуру та характер туристично-рекреаційної діяльності вплинула економічна нестабільність та зниження доходів населення, що обмежувало можливості для подорожей, особливо середньо- та малозабезпечених груп населення. Туристичні підприємства були змушені адаптувати свої пропозиції під нові економічні реалії, створюючи бюджетні тури, пропонуючи знижки та розробляючи спеціальні пропозиції для внутрішніх туристів. Багато підприємств почали впроваджувати інноваційні рішення, орієнтовані на економічну ефективність, такі як самообслуговування, скорочення витрат на обслуговування та впровадження гнучких умов для бронювання.

Важливо зазначити, що туристично-рекреаційна галузь продовжує зіштовхуватися із серйозними викликами у сфері інфраструктурного відновлення. Відновлення та реконструкція туристичних об'єктів, пошкоджених або зруйнованих під час бойових дій, потребують значних фінансових ресурсів, технічної підтримки та часу. Держава та місцеві органи влади спільно з міжнародними партнерами працюють над розробкою та реалізацією програм відновлення інфраструктури, які спрямовані на реконструкцію доріг, готелів, історичних пам'яток, національних парків та інших об'єктів, що мають велике значення для відновлення туристичного потенціалу країни. Інвестиції в інфраструктуру є ключовим елементом стратегії післявоєнного відновлення, оскільки вони дозволяють створити сприятливі умови для розвитку туризму та залучення іноземних туристів у майбутньому (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Вплив воєнного стану на діяльність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Вплив воєнного стану			
<p>Воєнний стан призвів до значного скорочення як внутрішнього, так і міжнародного туризму. Підвищення ризиків безпеки, обмеження на пересування та закриття кордонів змусили туристів уникати поїздок до України</p>	<p>Під час воєнного стану багато туристичних об'єктів, готелів та інфраструктурних об'єктів зазнали значних пошкоджень або були повністю зруйновані. Це ускладнило можливість надання послуг туристам та знизило привабливість України як туристичної дестинації</p>	<p>Воєнний стан вимагає від туристичних підприємств впровадження додаткових заходів безпеки для забезпечення захисту туристів та працівників. Це включає встановлення систем відеоспостереження, наймання додаткового персоналу для охорони, організацію евакуаційних планів та інших безпекових протоколів</p>	<p>Воєнний стан спричинив зміни в споживчій поведінці, зокрема, збільшення попиту на внутрішній туризм та відпочинок в безпечніших регіонах країни. Підприємства були змушені адаптувати свої пропозиції, зосередившись на місцевих туристах та розробці нових маршрутів, що враховують підвищені вимоги до безпеки</p>

Сформовано автором

Незважаючи на виклики, туристично-рекреаційна сфера України також продемонструвала високий рівень адаптивності та здатності до відновлення. Підприємства активно впроваджують нові форми туризму, такі як агротуризм, гастрономічний туризм, медичний туризм та wellness-туризм, які відповідають сучасним тенденціям та інтересам туристів (рис.2.1).

Рис.2.1. Основі напрямки забезпечення стійкості туристично-рекреаційної сфери в Україні

Сформовано автором

Забезпечення стійкості туристично-рекреаційної сфери в Україні вимагає комплексного підходу, що включає екологічну відповідальність, збереження культурної спадщини та впровадження інноваційних технологій. Ці напрямки сприяють не лише збереженню ресурсів і традицій, але й забезпечують довгостроковий економічний розвиток галузі.

Гастрономічні тури, пов'язані з українською кухнею, стають популярними як серед внутрішніх, так і іноземних туристів, а wellness-тури, спрямовані на оздоровлення та релаксацію, є перспективними у нинішніх умовах високого рівня стресу. Також зростає популярність віртуальних турів, які дають змогу туристам ознайомитися з культурними пам'ятками та природними об'єктами дистанційно.

Маркетинг та просування України як туристичного напрямку також змінилися. Національні та місцеві органи влади, а також приватні підприємства, зосередилися на активній промоції країни як безпечного та унікального туристичного напрямку. Важливу роль відіграють міжнародні ініціативи та співпраця з партнерами, спрямовані на відновлення міжнародного іміджу України. Використання соціальних мереж, залучення інфлюенсерів, організація інформаційних кампаній у співпраці з міжнародними ЗМІ допомагає підвищити обізнаність про українські туристичні напрямки та сприяє поступовому відновленню міжнародного інтересу до подорожей в Україну.

Таким чином, сучасний стан розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні можна охарактеризувати як виклик, що поєднує значні втрати та одночасно потужний потенціал для відновлення та адаптації до нових умов. Сектор розвиває нові види туризму, активно працює над відновленням інфраструктури та реалізацією маркетингових стратегій, орієнтованих на підтримку внутрішнього туризму та залучення міжнародної підтримки. В майбутньому туристично-рекреаційна сфера України може перетворитися на стійкий та інноваційний сектор, який відповідає сучасним світовим стандартам, зберігаючи при цьому культурну ідентичність та сприяючи економічному зростанню.

2.2. Оцінка діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Зниження кількості суб'єктів у туристично-рекреаційній сфері в Україні за останні роки можна аналізувати через призму кількох взаємопов'язаних чинників, серед яких повномасштабне вторгнення 2022 року відіграє вирішальну роль. Значні зруйнування інфраструктури, включаючи готелі, ресторани та туристичні атракції, серйозно вплинули на спроможність галузі надавати послуги та приймати туристів. Міста та регіони, які раніше були популярними серед туристів, стикаються з великими викликами у забезпеченні безпеки та доступності для відвідувачів, що призводить до зниження туристичного потоку. Водночас значне скорочення міжнародних і навіть внутрішніх туристичних потоків викликане не тільки безпосередніми руйнаціями, але й загальною невизначеністю та зниженням економічної активності в країні, що також позначається на доходах населення та інвестиційних можливостях. Ці фактори вкупі зменшують можливості для розвитку нових та існуючих підприємств в сфері туризму. Крім того, пандемія COVID-19, яка передувала воєнним подіям, внесла додатковий тиск на туристично-рекреаційну сферу, змусивши підприємства адаптуватися до нових умов та обмежень. Багато бізнесів були змушені закритися або суттєво зменшити свій обсяг діяльності через введення карантинних заходів та обмежень на подорожі. Це призвело до втрати робочих місць та зниження доходів працівників галузі, що, в свою чергу, зменшило споживчий попит на туристичні послуги. Крім того, недостатній рівень державної підтримки та відсутність ефективних програм відновлення ускладнюють процес реабілітації сектору (рис.2.2).

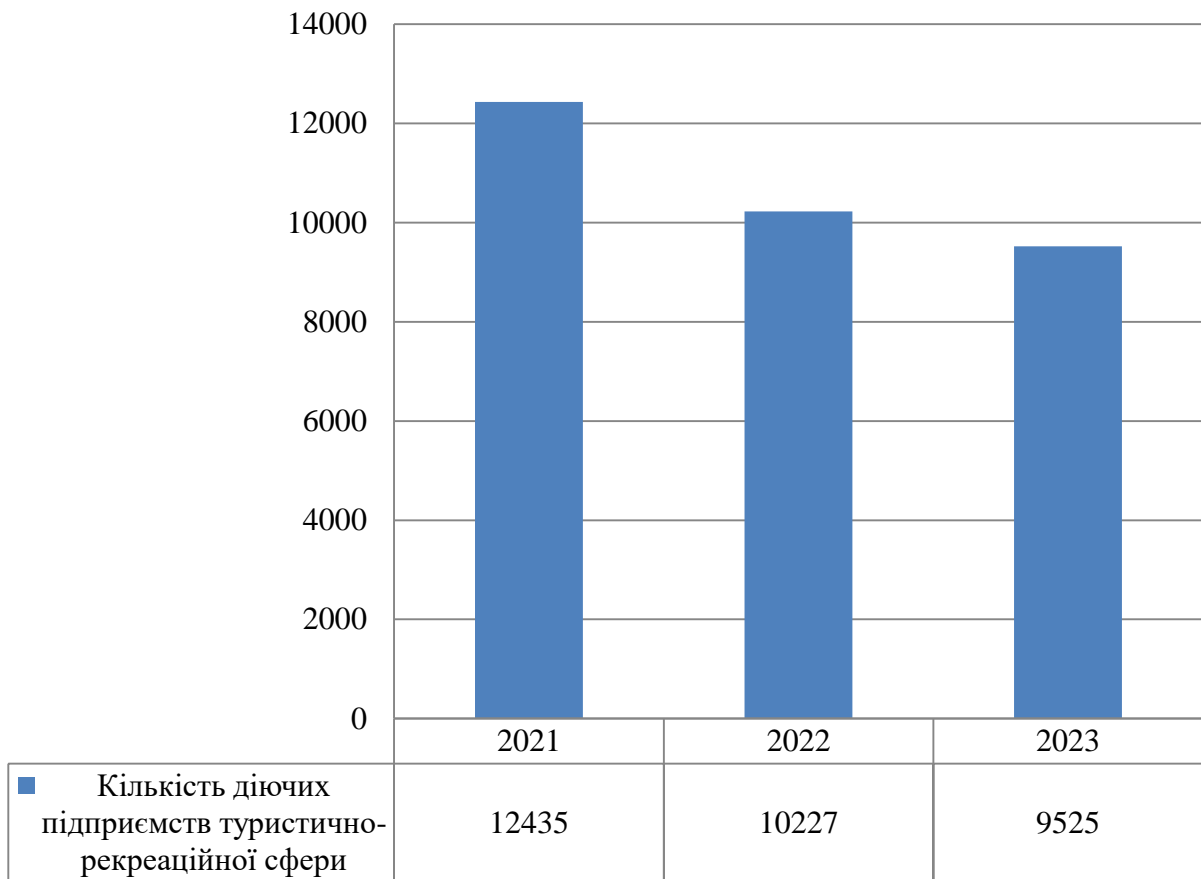

Рис.2.2. Динаміка змін кількості діючих суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні за 2021-2023 рр., од.

Сформовано автором за даними джерел: [17]

Додатково, пандемія COVID-19, яка передувала вторгненню, вже внесла корективи у роботу туристичної галузі, запровадивши обмеження на міжнародні подорожі та змінивши поведінкові звички туристів, що спонукало багато компаній змінити формат роботи або навіть закритися. Підприємства, які витримали перший удар пандемії, зіткнулися з новими викликами від вторгнення, що ще більше ускладнило їхнє виживання та розвиток. Таким чином, об'єднання цих факторів створило серйозні перепони для сталого розвитку туристичної галузі. Відновлення після таких масштабних подій вимагає значних інвестицій, часу для реконструкції та переосмислення підходів до туризму, а також ефективної підтримки з боку держави, що має включати як фінансову допомогу, так і стратегічне планування на шляху до відновлення інфраструктури та відновлення довіри туристів.

Зниження фінансових результатів у туристично-рекреаційній сфері України, спричинене рядом факторів, зокрема повномасштабним вторгненням, пандемією COVID-19 та їхніми наслідками, має глибокий вплив на економіку країни. Ці події призвели до значного уповільнення або навіть припинення туристичної діяльності, що спричинило втрату доходів для широкого спектру бізнесів, від готелів до ресторанів та транспортних компаній.

Пандемія коронавірусу суттєво вплинула на галузь ще до початку вторгнення, викликаючи закриття кордонів, обмеження на міжнародні та внутрішні подорожі, що призвело до різкого скорочення потоку туристів. Багато заходів щодо подолання вірусу, таких як карантини та соціальне дистанціювання, призвели до тимчасового закриття багатьох туристичних об'єктів та послуг, що вимагало великих витрат на їх утримання без отримання прибутків (рис.2.3).

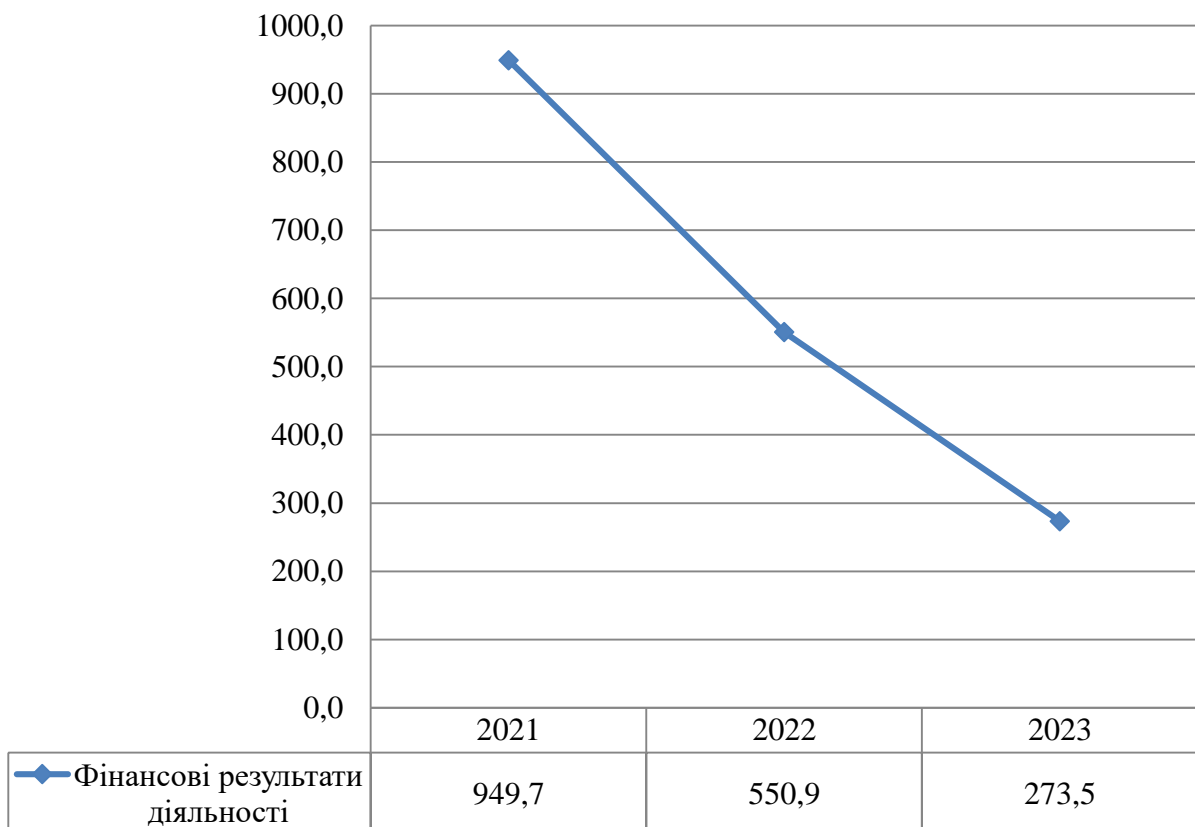

Рис.2.3. Динаміка змін в фінансових результатах діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні за 2021-2023 рр., млн.грн.

Сформовано автором за даними джерел: [17]

Повномасштабне вторгнення посилило ці виклики, принісши руйнування та нестабільність у багато регіони, особливо на сході та півдні країни. Це стало причиною прямих збитків для туристичної інфраструктури та серйозно обмежило доступ до популярних туристичних напрямків. Крім того, загальна атмосфера невизначеності та зростання безпекових загроз знижує рівень міжнародних та внутрішніх туристичних поїздок, що додатково скорочує доходи від туризму.

Економічні наслідки включають не тільки безпосередні втрати від зниження туристичних потоків, але й опосередковані збитки через зниження споживання товарів і послуг, які туристи зазвичай купують під час своїх подорожей. Такі збитки впливають на широкий спектр економічних секторів, включаючи роздрібну торгівлю, громадське харчування, культурні заходи, транспортні послуги, що призводить до зниження податкових надходжень та зростання безробіття в регіонах, що залежні від туризму.

Відновлення фінансових результатів у туристично-рекреаційній сфері потребуватиме значних зусиль, як на національному, так і на місцевому рівнях. Запуск програм підтримки бізнесу, реконструкція зруйнованої інфраструктури, активна промоція України як безпечного та привабливого туристичного напрямку, а також створення умов для залучення інвестицій можуть допомогти повернути туристичну галузь до прибутковості. Необхідно також звернути увагу на адаптацію туристичної пропозиції до змінених умов, з орієнтацією на внутрішній туризм та розвиток менш відомих, але безпечних для відвідувань регіонів.

Зміни в кількості зайнятих працівників у туристично-рекреаційній сфері України в останні роки мають декілька визначальних чинників, які значно вплинули на цей показник. Пандемія COVID-19 та подальше повномасштабне вторгнення стали основними факторами, що спричинили зниження кількості зайнятих у цій галузі. Розвиток онлайн-туризму, впровадження безконтактних технологій для бронювання та обслуговування клієнтів вже показали свою ефективність в інших країнах. Такі ініціативи можуть допомогти не тільки в

стабілізації кількості працівників у галузі, але й у створенні нових робочих місць та залученні туристів, підвищуючи загальну привабливість України як туристичної дестинації.

Перш за все, пандемія викликала введення карантинних обмежень, що серйозно вдарили по готельному бізнесу, ресторанах, туристичних агенціях та інших суб'єктах, які залежать від вільного переміщення людей. Багато закладів були змушені тимчасово закритися або значно скоротити свою діяльність, що призвело до втрати робочих місць та скорочення персоналу. Це особливо важко вдарило по тих регіонах, де туризм є ключовим джерелом доходу (рис.2.4).

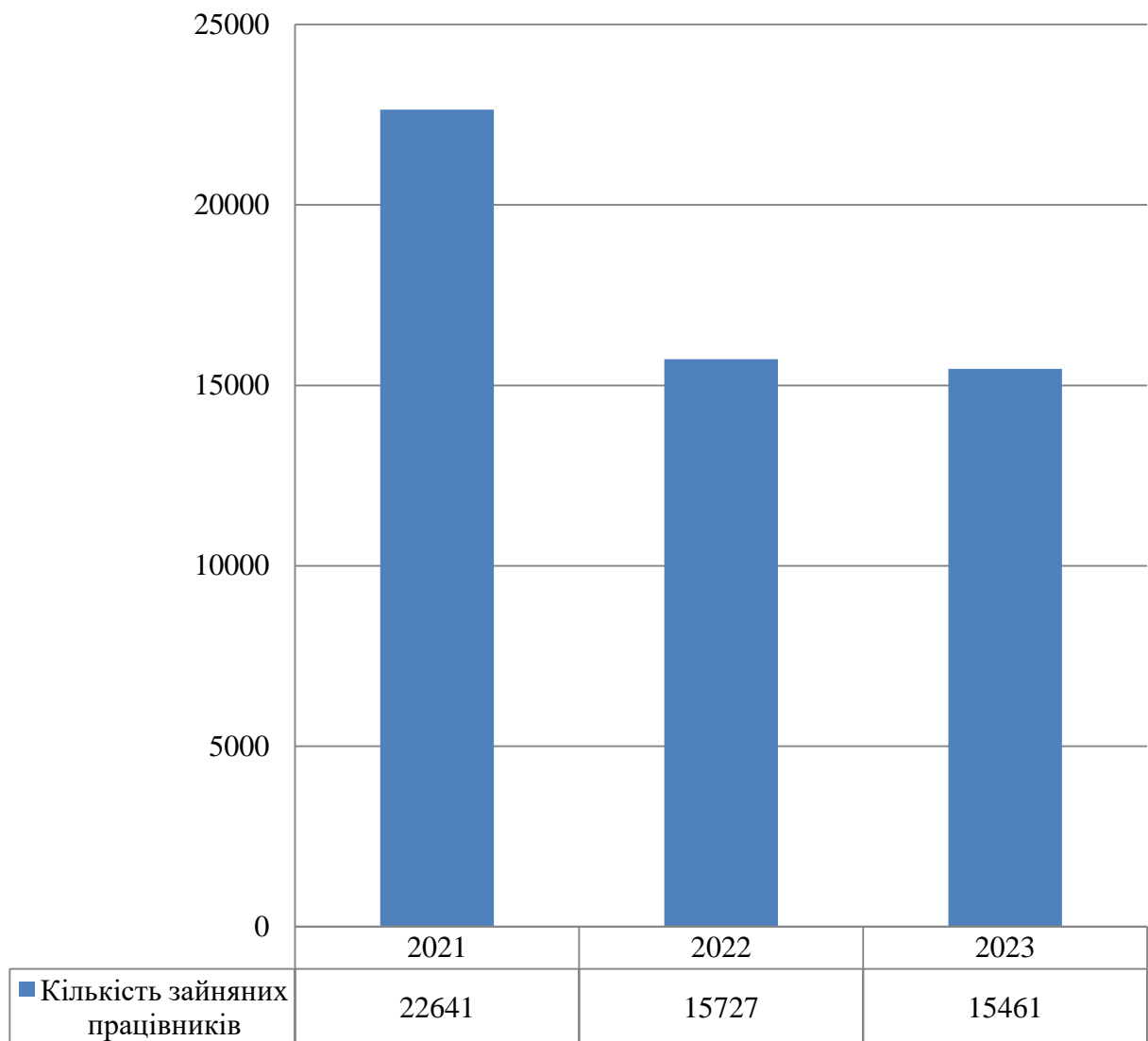

Рис.2.4. Динаміка змін кількості зайнятих працівників в суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні за 2021-2023 рр., од.

Сформовано автором за даними джерел: [17]

З початком вторгнення у 2022 році ситуація ускладнилася ще більше. Масштабні бойові дії та їхні наслідки, включаючи знищення інфраструктури та невизначеність у майбутньому, змусили багато туристичних підприємств призупинити свою діяльність або різко зменшити обсяги роботи. Окрім того, безпекові ризики значно обмежили можливості для ведення бізнесу у багатьох регіонах, що традиційно приваблювали туристів. Це призвело до великих втрат робочих місць у галузі.

Відновлення у туристичній сфері є складним і потребує часу, особливо в умовах продовження невизначеності. Проте, деякі позитивні зрушення все ж відбуваються завдяки зростанню внутрішнього туризму та адаптації підприємств до нових умов роботи. Наприклад, акцент на місцевий туризм та розвиток безпечних туристичних маршрутів допоміг зберегти частину робочих місць та навіть створити нові в окремих безпечних регіонах.

Також, відновлення та розробка нових стратегій, які включають цифровізацію послуг, збільшення привабливості екотуризму та культурних подій, може стимулювати повернення працівників у галузь. Ці стратегії мають на меті залучити не тільки місцевих, але й міжнародних туристів, що поступово може покращити становище з зайнятістю у сфері туризму. Додатково, розвиток людського капіталу через навчальні програми та тренінги для працівників туристичної сфери забезпечує підвищення кваліфікації та адаптацію до нових вимог ринку. Це не лише покращує якість послуг, але й підвищує рівень задоволеності клієнтів, що є важливим фактором для довгострокового успіху підприємств. Інвестування у професійний розвиток працівників сприяє створенню мотивованої та компетентної робочої сили, здатної ефективно реагувати на зміни та виклики, що постають перед галуззю. Загалом, процес відновлення туристично-рекреаційної сфери в Україні є багатогранним та вимагає комплексного підходу. Поєднання внутрішніх ініціатив, державної підтримки, впровадження інноваційних технологій та розвитку людського капіталу створює основу для сталого розвитку галузі. Незважаючи на існуючі виклики, впровадження цих заходів може забезпечити поступове відновлення

та зміцнення позицій українського туризму на національному та міжнародному рівнях.

PESTLE аналіз є важливим інструментом стратегічного планування, який дозволяє організаціям оцінити зовнішнє середовище, в якому вони функціонують. Цей аналіз охоплює широкий спектр факторів, розбиваючи їх на шість основних категорій: Політичні, Економічні, Соціокультурні, Технологічні, Екологічні та Правові (Political, Economic, Social, Technological, Environmental, Legal). Кожна з цих категорій допомагає організаціям ідентифікувати різноманітні зовнішні можливості та загрози, які можуть вплинути на їхні стратегії та прийняття рішень.

Політичні фактори включають урядові політики та законодавчі рамки, які можуть впливати на діяльність підприємства. Це охоплює податкову політику, трудове законодавство, тарифи, політичну стабільність та інші урядові заходи. Політичні умови в країні можуть впливати на інвестиційний клімат та бізнес-операції, що робить їх критично важливими для стратегічного планування.

Економічні фактори стосуються загальної економічної ситуації в регіоні чи країні, де діє підприємство. Це включає такі аспекти, як інфляція, валютні курси, економічне зростання, рівень безробіття, відсоткові ставки тощо. Економічні умови мають безпосередній вплив на покупну спроможність споживачів та вартість капіталу, що є основою для будь-якого бізнесу.

Соціокультурні фактори аналізують демографічні характеристики та культурні аспекти суспільства, в якому організація веде свою діяльність. Це включає вікові групи, культурні тенденції, ставлення до роботи та дозвілля, освітній рівень та інші соціальні тенденції, які можуть впливати на ринкові потреби та розміщення продуктів (табл.2.3).

Таблиця 2.3

PESTLE аналіз діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в
Україні

P	E
<ol style="list-style-type: none"> 1. Воєнний стан і його обмеження 2. Урядові субсидії для підтримки туризму 3. Міжнародні відносини 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зменшення ВВП країни 2. Волатильність валютного курсу 3. Зниження споживчого попиту
S	T
<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміна відношення до подорожей серед населення 2. Зростання національної свідомості 3. Зменшення кількості іноземних туристів 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток онлайн-туризму 2. Цифровізація послуг 3. Використання соціальних мереж для промоції
L	E
<ol style="list-style-type: none"> 1. Законодавство щодо безпеки туристів 2. Регуляції щодо реконструкції об'єктів 3. Закони про працевлаштування та трудові права працівників 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення інтересу до екотуризму 2. Потреба в відновленні зруйнованих природних зон 3. Законодавчі вимоги щодо захисту довкілля

Сформовано автором

Технологічні фактори зосереджуються на технологічних змінах, які можуть вплинути на галузь та ринок. Це стосується інновацій, змін у виробничих технологіях, автоматизації, досліджень та розробок. Швидкий

розвиток технологій може створювати нові можливості для бізнесу, а також загрози для тих, хто не здатний адаптуватися до нових умов.

Екологічні фактори оцінюють вплив на довкілля та екологічні політики, які можуть вплинути на діяльність підприємства. Це включає кліматичні зміни, екологічні регуляції, використання природних ресурсів та управління відходами. Екологічна відповідальність стає все більш важливою для сучасних компаній у світлі зростаючої уваги до сталого розвитку.

Правові фактори включають законодавство, що регулює бізнес-діяльність, включаючи закони про захист прав споживачів, здоров'я та безпеку, а також норми, що регулюють конкурентну поведінку. Вони визначають правові рамки, у яких має функціонувати компанія, і можуть впливати на стратегічні рішення щодо входження на нові ринки, розробки продуктів та ведення маркетингу. Використання PESTLE аналізу дозволяє організаціям глибше розуміти зовнішнє середовище, ідентифікувати ключові водії змін, які впливають на їхню галузь, та розробляти стратегії, які забезпечують стійке зростання та конкурентоспроможність у складних ринкових умовах.

Таким чином, хоча туристично-рекреаційна сфера України зазнала значних втрат внаслідок пандемії та вторгнення, поступове відновлення, адаптація до нових умов та інноваційні підходи до розвитку туризму можуть сприяти поступовому відновленню робочих місць та покращенню загальної ситуації в галузі.

За останні роки туристично-рекреаційна сфера України зазнала значних викликів, що вплинули на кількість суб'єктів галузі, фінансові результати та кількість зайнятих працівників. Пандемія COVID-19 внесла первинний удар, викликавши глобальні обмеження на подорожі, що призвело до скорочення доходів і зменшення потоків туристів. Багато підприємств були змушені скоротити штат, а деякі навіть припинили своє існування.

Подальше повномасштабне вторгнення у 2022 році поглибило кризу, внаслідок чого було завдано серйозної шкоди туристичній інфраструктурі, що включає знищення готелів, ресторанів, культурних та природних атракцій.

Також це спричинило масштабну евакуацію населення та зниження економічної активності, викликаючи подальше зниження кількості зайнятих у галузі. Загальна невизначеність та безпекові ризики змусили багато туристів відмовитися від подорожей до України або всередині країни.

У відповідь на ці кризи, туристичний сектор змушений був адаптуватися та шукати нові шляхи для розвитку. Зокрема, внутрішній туризм став більш привабливим, оскільки українці шукали безпечніші та доступніші альтернативи для відпочинку. Це сприяло розробці та промоції місцевих туристичних продуктів, залученню інвестицій у відновлення інфраструктури та зосередженню уваги на екотуризмі, культурних та історичних програмах.

Перспективи відновлення галузі тісно пов'язані з стабілізацією ситуації в країні та здатністю адаптуватися до нових умов. Це включає використання цифрових технологій для просування туристичних продуктів, підвищення рівня безпеки послуг та активізацію маркетингових зусиль для приваблення як внутрішніх, так і зарубіжних туристів. Відновлення та подальший розвиток туристично-рекреаційної сфери буде залежати від здатності України забезпечити стабільність, безпеку та привабливі умови для туристів та інвесторів.

2.3. Визначення рівня ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Визначення рівня ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні є ключовим заходом, через який проводиться оцінка впливу функціонування останніх на економічну систему, екологію та культурний розвиток країни. В цьому контексті рівень ефективності може бути оцінений через визначення ряду критеріїв, параметрів та методологій, які передбачають означення кількісних та якісних показників.

Розглянемо кожен аспект більш детально. Так, рівень економічної ефективності може бути визначений через проведення аналізу фінансових

результатів щодо діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. На практиці це буде означати визначення рівня прибутків, рентабельність інвестицій та окупність видатків. Важливим є також звернути увагу на динаміку росту чи падіння вищезазначених показників, у порівнянні з попередніми періодом. Для проведення такого аналізу можуть використовуватись дані бухгалтерського обліку, звіти про прибутки та збитки, а також річні та квартальні звіти балансу суб'єктів туристично-рекреаційної сфери.

Наступним показником, який є важливою частиною ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери є соціальний аспект. Останній включає в себе динаміку створення робочих місць, стан розвитку туристичної та супутньої інфраструктури, рівень життя населення та стан соціального благополуччя в регіоні. В цьому контексті важливим показником є благополуччя та рівень задоволеності життям серед місцевого населення. Ці показники можуть бути виміряні через опитування та соціальні дослідження. Для того, щоб проведений аналіз соціальної ефективності був релевантним, важливим є визначення співвідношення туристів до чисельності населення, що продемонструє вплив туризму на суспільне життя регіону.

Важливо також враховувати, як туризм впливає на культурне середовище та ідентичність регіону. Залучення туристів може сприяти збереженню культурних традицій, популяризації місцевих мистецтв та ремесел, а також розвитку місцевих громад. Проте, необхідно забезпечити, щоб такий вплив був позитивним та не призводив до комерціалізації чи втрати автентичності культурних цінностей. Збалансоване управління туристичним потоком та залучення місцевих жителів до планування та розвитку туристичних проектів може допомогти максимізувати соціальні вигоди від туризму, сприяючи економічному зростанню та покращенню якості життя (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Показники соціально-економічної ефективності діяльності суб'єктів
туристично-рекреаційної сфери в Україні

Показники	Сутність
Валовий регіональний продукт (ВРП) за рахунок туризму	Цей показник дозволяє оцінити внесок туризму у загальний економічний розвиток. Зростання ВРП від туризму свідчить про ефективну діяльність туристичних підприємств та сприяє покращенню економічної стабільності регіонів
Рівень зайнятості у туристичній сфері	Туризм є важливим джерелом зайнятості, особливо в регіонах з розвинутою туристичною інфраструктурою. Високий рівень зайнятості свідчить про соціальну стабільність та зменшення рівня безробіття, а також про розвиток навичок та кваліфікації працівників у галузі
Інвестиції в туристичну інфраструктуру	Інвестиції в інфраструктуру сприяють покращенню якості туристичних послуг, підвищенню привабливості країни для іноземних та внутрішніх туристів, а також стимулюють економічний розвиток регіонів. Сучасна інфраструктура є ключовим фактором конкурентоспроможності на міжнародному туристичному ринку
Кількість внутрішніх та міжнародних туристів	Цей показник є прямим індикатором попиту на туристичні послуги. Зростання кількості туристів свідчить про підвищення привабливості країни, успішну маркетингову політику та розвиток різноманітних туристичних напрямків. Висока кількість туристів також сприяє збільшенню доходів підприємств туристичної сфери та державних надходжень через податки та мита
Прибутковість та фінансова стійкість туристичних підприємств	Фінансова стійкість підприємств гарантує їх здатність продовжувати діяльність, інвестувати у розвиток та адаптуватися до змін ринку. Прибутковість свідчить про ефективне управління ресурсами та здатність підприємств генерувати доходи, що важливо для довгострокового розвитку сектору. Крім того, фінансово стійкі підприємства можуть сприяти стабільності зайнятості та економічного розвитку регіонів

Сформовано автором

Екологічна ефективність враховує ступінь збереження природних ресурсів та вплив туристичної діяльності на довкілля. Оцінка включає моніторинг стану навколишнього середовища, рівень використання ресурсів, вплив на біодиверситет та ефективність заходів з охорони природи. Ці дані можуть бути отримані через екологічні аудити, звіти про емісії вуглекислого газу та використання енергії.

Культурна ефективність оцінюється через здатність туристичних суб'єктів підтримувати та розвивати культурну ідентичність регіонів. Це може включати розвиток культурного туризму, збереження історичних пам'яток, підтримку місцевих мистецьких колективів та організацію культурних заходів. Важливо оцінити рівень включення культурної спадщини в туристичні продукти та вплив туризму на збереження культурних традицій.

Технологічна ефективність вимірюється через інтеграцію новітніх технологій в операційну діяльність туристичних суб'єктів, їх здатність впроваджувати інновації для покращення обслуговування клієнтів та оптимізації внутрішніх процесів. Аналіз може охоплювати використання систем бронювання, електронного документообігу, онлайн-маркетингу та інших цифрових інструментів. Автоматизація внутрішніх процесів, таких як управління запасами, планування ресурсів та бухгалтерський облік, дозволяє знизити витрати, підвищити ефективність роботи персоналу та мінімізувати людські помилки. Використання віртуальної та доповненої реальності може значно покращити досвід клієнтів, надаючи їм можливість віртуально відвідувати визначні місця або ознайомлюватися з пропозиціями перед реальним візитом. Таким чином, технологічна ефективність не лише оптимізує операційні процеси, але й створює додаткові цінності для клієнтів, підвищуючи загальну конкурентоспроможність туристичних суб'єктів на ринку.

Правова ефективність зосереджена на дотриманні законодавчих норм, ліцензуванні, сертифікації та здатності туристичних підприємств діяти у правовому полі країни. Включає аналіз дотримання норм щодо захисту прав

споживачів, дотримання трудового законодавства та інші регуляторні вимоги, які впливають на діяльність в галузі туризму (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Показники екологічної, культурної, технологічної та правової ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Показники	Сутність
Вуглецевий слід туристичних підприємств	Вуглецевий слід є ключовим індикатором екологічної відповідальності підприємств. Зниження викидів сприяє боротьбі зі зміною клімату, покращенню екологічного стану регіонів та підвищенню екологічної свідомості серед туристів і місцевих жителів. Екологічно відповідальні підприємства також можуть отримати конкурентні переваги на ринку
Збереження та популяризація культурної спадщини	Збереження культурної спадщини є важливим аспектом сталого розвитку туризму. Підприємства, які активно сприяють культурному збагаченню, не лише зберігають історичні та культурні цінності, але й приваблюють туристів, зацікавлених у культурних та історичних аспектах подорожей. Це також сприяє підвищенню ідентичності та гордості місцевих громад
Рівень цифровізації та інноваційних технологій	Впровадження сучасних технологій підвищує ефективність операцій, покращує клієнтський досвід та сприяє інноваційному розвитку підприємств. Цифровізація дозволяє швидше адаптуватися до змін ринку, збільшувати охоплення клієнтів та підвищувати конкурентоспроможність на міжнародному рівні
Дотримання законодавства та нормативних вимог	Дотримання правових норм забезпечує безпеку та захист усіх учасників туристичного процесу, знижує ризики юридичних конфліктів та штрафів, а також сприяє довірі з боку клієнтів та партнерів. Правова стабільність є фундаментом для стабільного та сталого розвитку туристичної галузі
Стійкі туристичні продукти та послуги	Інтеграція екологічних, культурних та технологічних аспектів дозволяє створювати унікальні та привабливі туристичні продукти, які відповідають сучасним вимогам сталого розвитку. Це сприяє не лише збереженню природних та культурних ресурсів, але й підвищенню конкурентоспроможності підприємств на глобальному ринку туризму

Сформовано автором

Застосування даних показників та методів аналізу, дає можливість більш детально та всебічно оцінити рівень ефективності туристично-рекреаційної діяльності в Україні, при цьому виявляючи не лише об'єктивні результати, але і потенційні загрози та виклики, які можуть в перспективі стати перешкодою для розвитку галузі. Поряд з тим, проведення даного аналізу може допомогти виявити потенційні можливості для розвитку, та на основі комплексних результатів, сформуванати більш ефективні стратегії розвитку та підтримки туристичного потенціалу країни (рис.2.5).

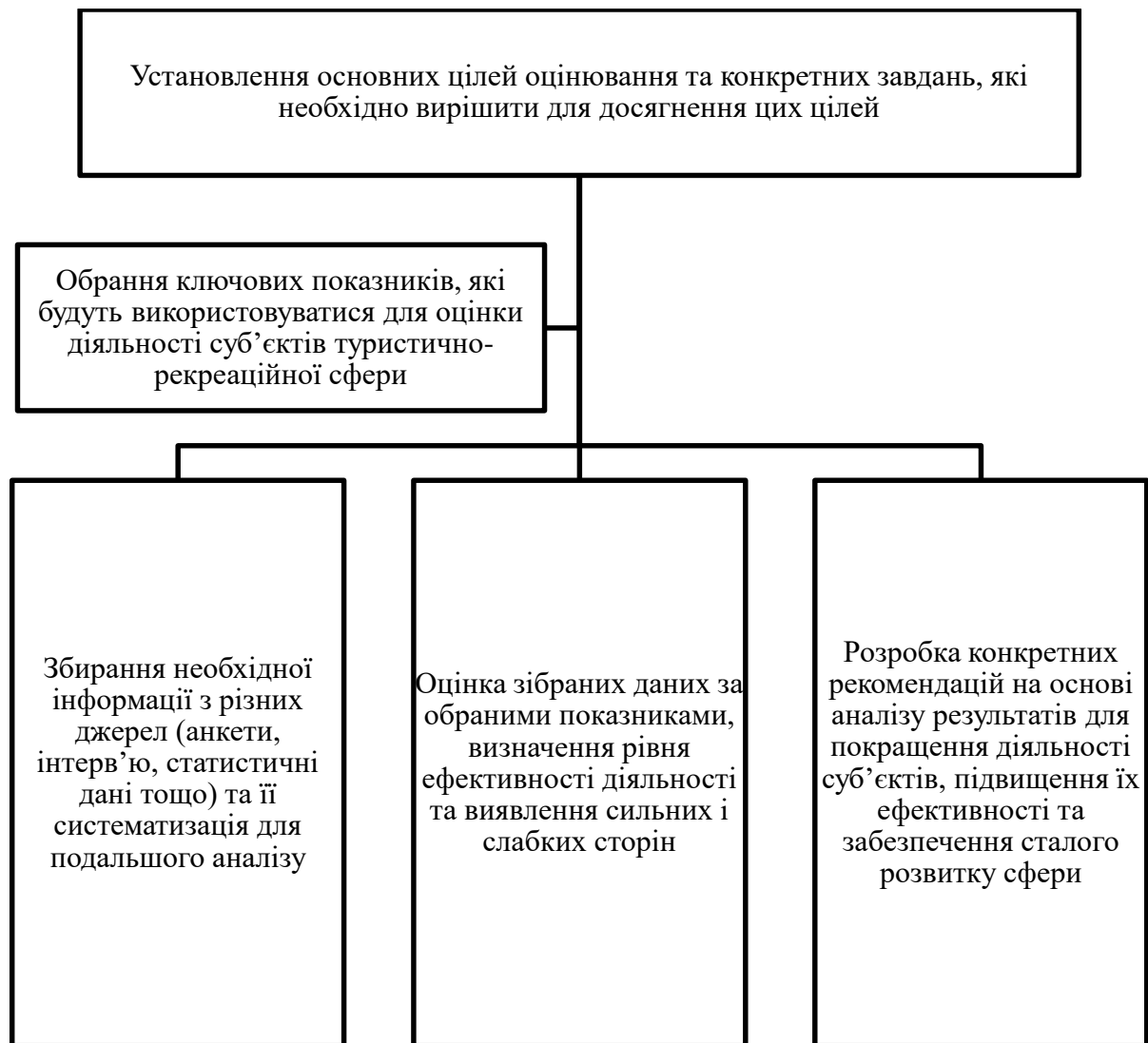

Рис.2.5. Модель оцінювання ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Сформовано автором

Оцінка ефективності діяльності суб'єктів у туристично-рекреаційній сфері України є невід'ємною частиною стратегічного управління, яка дозволяє організаціям зрозуміти, наскільки ефективно вони досягають своїх цілей та використовують наявні ресурси. Цей процес включає комплексний аналіз різних аспектів діяльності, зокрема фінансових показників, соціального впливу, відповідальності перед навколишнім середовищем, культурної взаємодії та інноваційної діяльності.

Ефективність туристичної індустрії важлива не тільки для забезпечення прибутковості підприємств, але й для підтримки сталого розвитку в регіонах, збереження культурної спадщини та захисту екології. Оцінюючи свою діяльність, компанії можуть виявити проблемні зони та відкрити нові можливості для росту та розширення, що є особливо актуальним у контексті динамічних змін в умовах глобалізації та зміни клімату.

Крім того, ефективність допомагає підприємствам відповідати на зростаючі вимоги споживачів та регуляторних органів, що вимагають не тільки якісних послуг, але й відповідального ставлення до соціальних та екологічних аспектів діяльності. Інвестори та інші фінансові партнери також оцінюють ефективність як показник стабільності та потенціалу для довгострокових інвестицій, що може вплинути на доступність капіталу та підтримку проектів.

Враховуючи це, систематична оцінка та адаптація стратегій на основі отриманих результатів є важливою для забезпечення реагування на виклики та використання можливостей в сучасних умовах. Такий підхід дозволяє не тільки підтримувати конкурентоспроможність на ринку, але й сприяти загальному розвитку галузі, зміцненню її стійкості та забезпеченню більшої вартості для всіх зацікавлених сторін.

Підсумовуючи, в результаті проведення оцінки ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні після повномасштабного вторгнення, можна зробити кілька ключових висновків:

1. Збільшення видатків на відновлення чи побудову нової інфраструктури, що призвело до зниження рівня туристичних потоків. Так,

повномасштабне військове вторгнення призвело до пошкодження чи руйнування туристичної та супутньої інфраструктури, особливо у регіонах, які знаходяться найближче до прямих військових дій. Це призвело до зниження туристичної доступності та привабливості регіонів як для внутрішніх, так і для міжнародних туристів.

2. Переважання внутрішнього туризму, на противагу міжнародного. Так, обмеження в пересуванні всередині країни, проблеми безпеки та воєнні загрози зумовили кардинальне зменшення міжнародних поїздок. Така ситуація призвела до зміни вектору уваги представників туристичної сфери на внутрішніх туристів, зокрема в напрямках історико-культурного та екологічного туризму.
3. Посилення значимості фактору безпеки та стабільності туристичної діяльності. Так, безпека стала вирішальним чинником в процесі планування туристичної подорожі, зокрема у виборі маршрутів, напрямків та окремих туристичних об'єктів. В цьому контексті, регіони, де питання забезпечення безпеки стоїть на основному місці, мають більшу перспективу до розвитку даної сфери.
4. Зростання рівня нестабільності туристичних підприємств. Так, велика кількість суб'єктів господарювання стикнулись із значною нестабільністю зовнішнього та внутрішнього середовища, внаслідок чого це призвело до значних фінансових втрат та зниження можливостей в повній мірі задовільнити потреби туристів. В той же час, фінансова нестабільність туристичних підприємств призвела до обмеження можливості приваблення нових інвестицій у відновлення та розвиток.
5. Орієнтація на адаптацію та розвиток. Попри те, що велика кількість туристичних підприємств опинились у складних умовах, останні активно шукають нові шляхи розвитку, зокрема цифровізацію своєї діяльності та формування нових туристичних продуктів.

2.4. Вплив туристично-рекреаційної сфери на екологічну безпеку України

Туристично-рекреаційна сфера відіграє значну роль у соціально-економічному розвитку України, водночас впливаючи на екологічну безпеку країни. З одного боку, розвиток цієї сфери сприяє зростанню економіки, створенню робочих місць та підвищенню рівня життя населення. З іншого боку, активізація туристично-рекреаційної діяльності може мати як позитивні, так і негативні наслідки для екологічного стану регіонів. В умовах глобальних екологічних викликів особливо важливо розглядати вплив цієї сфери на довкілля України, забезпечуючи баланс між розвитком та збереженням природних ресурсів.

Одним із позитивних аспектів туристично-рекреаційної сфери є підвищення обізнаності населення та туристів щодо важливості охорони навколишнього середовища. Відвідування природних заповідників, національних парків та інших екологічно цінних територій сприяє формуванню екологічної свідомості. Це, у свою чергу, стимулює місцеві громади до впровадження програм збереження природи та підтримки сталого розвитку. Крім того, прибутки від туристично-рекреаційної діяльності можуть бути спрямовані на фінансування екологічних проектів та відновлення пошкоджених екосистем. Проте, активний розвиток туристично-рекреаційної сфери несе з собою і значні ризики для екологічної безпеки. Збільшення кількості туристів призводить до підвищеного навантаження на природні ресурси, забруднення водних та повітряних джерел, виникнення проблем зі зберіганням відходів. Інфраструктурні проекти, пов'язані з розвитком туристичних об'єктів, можуть спричиняти деградацію природних ландшафтів та втрату біорізноманіття. Відсутність належного контролю та регулювання діяльності в цій сфері посилює негативний вплив на довкілля.

Особливі виклики стоять перед Україною у зв'язку з концентрацією туристично-рекреаційної діяльності в окремих регіонах, таких як Карпати,

Чорноморське узбережжя та інші популярні місця відпочинку. Масовий туризм у цих зонах створює значний тиск на місцеві екосистеми, спричиняючи ерозію ґрунтів, пошкодження рослинності та порушення природного балансу. Крім того, недостатня інфраструктура для управління потоками туристів та їхнім впливом на довкілля погіршує ситуацію, ускладнюючи зусилля з охорони природи та забезпечення сталого розвитку.

Для мінімізації негативного впливу туристично-рекреаційної сфери на екологічну безпеку України необхідно впроваджувати комплексні заходи та політики. Це включає розробку та впровадження стандартів сталого розвитку, регулювання діяльності через ліцензування та моніторинг, а також стимулювання екологічно відповідальних практик серед підприємств та туристів. Важливу роль відіграють освітні програми та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення екологічної свідомості та відповідальності. Підтримка екологічних ініціатив та співпраця з міжнародними організаціями також сприятимуть покращенню екологічної ситуації в країні [3-5].

Екотуризм у межах туристично-рекреаційної сфери відіграє важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки України, сприяючи збереженню природних ресурсів та підтримці сталого розвитку регіонів. Ця форма відпочинку орієнтована на мінімізацію негативного впливу людської діяльності на довкілля, водночас надаючи можливість насолоджуватися природними красотами та культурною спадщиною країни. Екотуризм стимулює відповідальне ставлення до природи як серед туристів, так і серед місцевих громад, сприяючи формуванню екологічної свідомості та підтримці природоохоронних ініціатив.

Одним із ключових аспектів функціонування екотуризму є розвиток інфраструктури, що відповідає принципам сталого використання природних ресурсів. Це включає будівництво екологічно чистих готелів, використання відновлюваних джерел енергії, впровадження систем збору та переробки відходів, а також збереження біорізноманіття у зонах відпочинку. Наприклад, у Карпатах активно розвиваються еко-туристичні маршрути, які забезпечують

доступ до природних заповідників без шкоди для екосистеми, а також сприяють збереженню традиційного способу життя місцевих мешканців.

Екотуризм сприяє економічному розвитку місцевих громад, створюючи робочі місця та підвищуючи рівень життя населення. Доходи від екотуристичної діяльності можуть бути інвестовані у покращення інфраструктури, охорону природи та соціальні проекти. Крім того, екотуризм стимулює розвиток малих та середніх підприємств, таких як екологічні гіді, місцеві ремісники та фермери, що виробляють органічні продукти. Це сприяє диверсифікації економіки регіонів та зменшенню залежності від традиційних галузей промисловості, які можуть мати негативний вплив на довкілля.

Важливим аспектом екотуризму є освіта та підвищення екологічної свідомості як серед туристів, так і серед місцевого населення. Екотуристичні програми часто включають екологічні освітні заходи, які спрямовані на ознайомлення з місцевими екосистемами, флорою та фауною, а також на важливість їх збереження. Це сприяє формуванню відповідального ставлення до природи та стимулює участь громад у природоохоронних ініціативах, таких як волонтерські акції з прибирання територій або посадки дерев [27-28].

Проте, розвиток екотуризму стикається з низкою викликів. Одним із основних є необхідність балансування між зростанням туристичного потоку та збереженням природних ресурсів. Надмірний туризм може призводити до деградації екосистем, забруднення водних ресурсів та втрати біорізноманіття. Для уникнення цих негативних наслідків необхідно впроваджувати суворі регуляторні механізми, контролювати кількість відвідувачів у чутливих зонах та заохочувати використання екологічно дружніх технологій.

Успішне функціонування екотуризму в туристично-рекреаційній сфері України залежить від співпраці між державними органами, приватним сектором та місцевими громадами. Важливо розробляти та впроваджувати комплексні стратегії, які враховують екологічні, соціальні та економічні аспекти. Інвестування у наукові дослідження, моніторинг стану довкілля та підтримка

інноваційних екотуристичних проєктів можуть суттєво покращити екологічну безпеку країни та забезпечити сталий розвиток туристично-рекреаційної сфери.

Відсутність належного екологічного контролю та регулювання діяльності у туристично-рекреаційній сфері посилює всі зазначені небезпеки. Без ефективних заходів моніторингу та управління, негативний вплив на довкілля буде лише зростати, що загрожує не тільки екологічній безпеці, але й стійкості самого розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Україні. Для мінімізації цих екологічних небезпек необхідно впроваджувати комплексні стратегії управління, які включають регулювання туристичних потоків, розвиток екологічно безпечної інфраструктури, просвітницькі програми для туристів та місцевих громад, а також посилення екологічного законодавства та його дотримання. Лише таким чином можливо забезпечити гармонійний розвиток туристично-рекреаційної сфери, який не шкодитиме довкіллю та сприятиме сталій екологічній безпеці України.

У підсумку, туристично-рекреаційна сфера має значний вплив на екологічну безпеку України, що потребує ретельного аналізу та управління. Забезпечення балансу між розвитком цієї сфери та збереженням природних ресурсів є ключовим завданням для держави та суспільства. Впровадження сталих практик, посилення регуляторних механізмів та підвищення екологічної свідомості допоможуть мінімізувати негативні наслідки та сприяти гармонійному співіснуванню економічного розвитку з охороною навколишнього середовища. Таким чином, туристично-рекреаційна сфера може стати важливим чинником у забезпеченні екологічної безпеки та сталого майбутнього України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Питання підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери попросту неможливе без систематичного та деталізованого аналізу сучасного зарубіжного досвіду у цій сфері.

Першою країною, досвід якої буде досліджено, є Італія. Дана країна на сьогоднішній день є одним із ключових туристичних центрів в світі, що зумовлюється визначною історико-культурною спадщиною, традиціями, кухнею, унікальними природними ресурсами та ландшафтами, а також ефективними алгоритмами управління туристичною сферою, що може служити прикладом для країн, туристична сфера яких ще проходить свій розвиток. Так, ключовою особливістю ведення туристичної діяльності в Італії є глибока інтеграція історико-культурної спадщини в актуальну туристичну пропозицію. Для підвищення привабливості влада Італії спрямовує значні ресурси на відновлення та забезпечення музеїв, стародавніх археологічних пам'яток, художніх галерей, театрів та інших. Окрім того, уряд Італії, а також представники місцевої влади спрямовують частину фінансових ресурсів на розвиток суміжної інфраструктури та відбудову великих та дрібних транспортних розв'язок.

Італія також відома успішним розвитком регіональних видів туризму. Зокрема кожен регіон Італії за роки розвитку туристичної сфери, сформував свої унікальні туристичні пропозиції: від гірськолижних курортів в Альпах на півночі країни, до спекотних пляжів та археологічних пам'яток на півдні. Така політика розвитку туристичної сфери зумовила децентралізацію туристичної діяльності, зменшивши напруження на такі центральні туристичні міста як Венеція та Рим (рис.3.1).

Рис.3.1. Туристично-рекреаційна сфера Італії

Сформовано автором

Проблема перенаселення та екологічні виклики стали важливим елементом стратегії розвитку туристичної сфери Італії. Так, в дані стратегії входять заходи щодо обмеження на вхід у певні зони або ж платний в'їзд на

окремих засобах пересування. Поряд з тим, великі міста Італії, такі як Венеція та Рим, створили розумні системи керування туристичними потоками, згідно яким туристи повинні платити за в'їзд у певні туристичні зони, або ж які дають можливість формувати системи бронювання майбутніх відвідувань.

Не менш важливу роль в процесі підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України відіграють цифрові технології. Так, туристичні підприємства активно використовують у своїй діяльності сервіси онлайн-бронювання, додатки до віртуальних турів, а також інтегрують технології штучного інтелекту в процес управління туристичними потоками (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Можливості щодо інтеграції досвіду Італії для підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України

Розвиток екотуризму та сталого туризму	Інтеграція культурної спадщини та гастрономічного туризму	Використання цифрових технологій та інновацій у туристичній індустрії
<p>Італія є провідним прикладом у впровадженні екологічно сталих практик у туристично-рекреаційній сфері. Країна активно розвиває екотуризм, зосереджуючись на збереженні природних ресурсів, підтримці біорізноманіття та впровадженні екологічно чистих технологій у готелях та інших туристичних об'єктах.</p> <p>Італійські регіони, такі як Тоскана та Лігурія, успішно поєднують туризм з охороною навколишнього середовища через створення заповідних територій, впровадження систем збору та переробки відходів, а також розвиток екологічних маршрутів</p>	<p>Україна може використати італійський підхід до інтеграції культурної спадщини та гастрономічного туризму для розвитку своїх туристичних напрямків. Це може включати створення тематичних культурних маршрутів, організацію кулінарних фестивалів та майстер-класів, а також просування місцевих традиційних страв та напоїв.</p> <p>Такий підхід сприятиме не лише збереженню культурної ідентичності, але й підвищенню привабливості України для туристів, зацікавлених у культурному та гастрономічному досвіді</p>	<p>Україна може взяти за приклад італійські інновації у використанні цифрових технологій для модернізації своєї туристично-рекреаційної сфери. Впровадження мобільних додатків для бронювання та управління послугами, створення віртуальних турів для попереднього ознайомлення з туристичними напрямками, а також розвиток електронних платформ для взаємодії з туристами можуть значно підвищити рівень сервісу та залучення клієнтів. Крім того, інвестування у розумні технології сприятиме підвищенню ефективності управління туристичними об'єктами та покращенню досвіду відвідувачів</p>

Сформовано автором

Наступною країною, досвід якої буде розглянуто, є Швеція, діяльність туристично-рекреаційної сфери якої характеризується інноваційністю, акцентом на екологічність, сталість та глибокою інтеграцією сучасних технологій в туристичні практики. Так, характеризуючи туристичний досвід Швеції, можна визначити, що останній відрізняється використанням комплексного підходу до екології, технологічного розвитку та соціальної відповідальності (рис.3.2).

Рис.3.2. Туристично-рекреаційна сфера Швеції

Сформовано автором

Туристично-рекреаційна сфера в Швеції є еталоном для інших країн в питанні підтримки сталого розвитку. Так, туризм в цій країні тісно пов'язаний з міжнародними екологічними стандартами, з огляду на це, велика кількість туристичних продуктів та послуг сформовані таким чином, щоб мінімізувати антропогенний та техногенний вплив на навколишнє середовище, при цьому зберігши рентабельність галузі. В цьому контексті Швеція на законодавчому

рівні сформувала концепцію "Право на природу", що регламентує рамки використання громадян та туристів природними ресурсами в цілях відпочинку та рекреації (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Можливості щодо інтеграції досвіду Швеції для підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України

Розвиток інноваційних туристичних продуктів та сервісів	Акцент на якісну підготовку та професійний розвиток кадрів	Впровадження принципів сталого розвитку та екологічної відповідальності
<p>Україна може використовувати шведський підхід до інновацій у туризмі, впроваджуючи нові технології для покращення туристичного досвіду. Це може включати створення мобільних додатків для віртуальних турів, інтерактивних карт та гідів, а також розвиток смарт-інфраструктури в туристичних зонах. Інвестування у креативні та інноваційні туристичні проекти допоможе Україні виділитися на міжнародному туристичному ринку та залучити більше відвідувачів, зацікавлених у нових та унікальних враженнях</p>	<p>Україна може інтегрувати шведські методи підготовки та професійного розвитку у свою туристично-рекреаційну сферу шляхом створення спеціалізованих навчальних програм та курсів для працівників галузі. Впровадження системи сертифікації та постійного професійного розвитку сприятиме підвищенню якості обслуговування та конкурентоспроможності українських туристичних підприємств. Співпраця з шведськими навчальними закладами та обмін досвідом допоможуть Україні створити висококваліфіковану робочу силу, здатну відповідати сучасним вимогам туристичного ринку</p>	<p>Україна може адаптувати шведські принципи сталого розвитку для своєї туристично-рекреаційної сфери шляхом впровадження екологічних стандартів у готельному бізнесі, розвитком програм з енергоефективності та використанням відновлюваних джерел енергії. Крім того, створення екологічних сертифікатів для туристичних підприємств сприятиме підвищенню їхньої привабливості серед свідомих споживачів. Збереження природних ресурсів та біорізноманіття забезпечить довгострокову привабливість туристичних напрямків України</p>

Сформовано автором

Швеція також робить ставку на культурний туризм, використовуючи свої численні музеї, історичні пам'ятки та культурні фестивалі як магніти для приваблення туристів. Шведська культурна політика спрямована на збереження та популяризацію національної культурної спадщини, а також на підтримку сучасних культурних ініціатив.

Швеція приділяє велику увагу соціальній відповідальності у туризмі. Це включає забезпечення, щоб розвиток туристичної індустрії сприяв створенню

робочих місць, підтримці місцевих спільнот і забезпеченні гідних умов праці. Також важливим аспектом є інклюзивність, що забезпечує доступність туристичних і рекреаційних послуг для людей з обмеженими можливостями.

Швеція активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері туризму, щоб обмінюватися досвідом, розробляти спільні проекти та сприяти сталому міжнародному туризму. Це не тільки допомагає підвищити якість туристичних послуг, але й сприяє глобальному діалогу у сфері сталого розвитку.

Такий багатогранний підхід до розвитку туристично-рекреаційної сфери робить Швецію однією з провідних країн світу в цій галузі, забезпечуючи не тільки економічні вигоди, але й сприяючи соціальному та культурному збагаченню.

Румунія, країна з багатим історичним та культурним спадком, також має свій унікальний підхід до розвитку туристично-рекреаційної сфери, що може бути цікавим прикладом для інших країн. Румунія пропонує різноманітність туристичних атракцій, від Карпатських гір до піщаних пляжів Чорного моря, від сел, де збережено традиційний спосіб життя, до історичних міст з їхніми середньовічними замками.

Інтеграція культурного та природного спадку у туризм Румунія активно розвиває культурний та еко-туризм, використовуючи свої природні та історичні ресурси. Регіони, такі як Трансільванія, відомі своїми замками та фортецями, зокрема замком Бран, який асоціюють з легендою про Дракулу, є магнітами для туристів. Крім того, регіон Марамуреш, знаний своєю незайманою природою та традиційними дерев'яними церквами, є прикладом збалансованого підходу до екотуризму, де активно розвивають зелені маршрути та підтримують місцеві спільноти (рис.3.3).

Рис.3.3. Туристично-рекреаційна сфера Румунії

Сформовано автором

З огляду на посилення динаміки туристичних потоків, Румунія активно інвестує у розвиток туристичної та суміжної інфраструктури. В це входить модернізація та відновлення транспортного сполучення, формування мережі готельно-ресторанного бізнесу, для повноцінного забезпечення туристів у будь-яких точках країни, вдосконалення системи зв'язку та сервісу. Не менш важливим елементом процесів покращення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери є підвищення стандартів обслуговування у сфері сервісу та гостинності (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Можливості щодо інтеграції досвіду Румунії для підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України

Розвиток агротуризму та сільського туризму	Експлуатація природних курортів та лікувального туризму	Просування культурного та історичного туризму через тематичні маршрути
<p>Україна може адаптувати румунські підходи до розвитку агротуризму, використовуючи свої багаті сільські території та традиції. Це може включати створення агротуристичних маршрутів, підтримку місцевих фермерів та ремісників, організацію сільських фестивалів та заходів, спрямованих на залучення туристів. Розвиток агротуризму сприятиме збереженню традиційного способу життя, підвищенню доходів сільських громад та диверсифікації туристичних пропозицій України</p>	<p>Україна може використовувати румунський досвід для розвитку своїх природних курортів та лікувального туризму. Це включає інвестування у модернізацію спа-центрів, використання природних мінеральних вод для створення лікувальних програм, а також просування медичного туризму серед іноземних туристів. Розвиток лікувального туризму допоможе залучити нові потоки туристів, підвищити престиж українських курортів та сприяти здоровому туризму, що відповідає сучасним трендам</p>	<p>Україна може взяти за приклад румунські тематичні маршрути для просування свого культурного та історичного туризму. Це може включати створення маршрутів, що охоплюють ключові історичні місця, замки, архітектурні пам'ятки та музеї, а також розробку тематичних турів, таких як "Козацька історія", "Замки Західної України" чи "Світська архітектура Києва". Просування культурного туризму через тематичні маршрути допоможе привернути більше туристів, зацікавлених у глибокому вивченні історії та культури України, а також сприятиме збереженню культурної спадщини</p>

Сформовано автором

Для промоції туристичних об'єктів, Румунія активно використовує сучасні цифрові канали маркетингу. Для цього на законодавчому рівні формуються специфічні законодавчі ініціативи, які направлені на формування успішного бренду Румунії як привабливого туристичного напрямку з досконалим рівнем сервісу.

Сталий туризм Румунія також прагне збалансувати розвиток туризму з потребами сталості. Програми збереження біорізноманіття, захисту природних парків і підтримки сталих практик в агротуризмі є ключовими складовими національної стратегії. Ініціативи, які заохочують відвідувачів до більш відповідального та обізнаного поведіння з природними ресурсами, стають все більш популярними.

Виклики та можливості Незважаючи на активний розвиток, румунський туристичний сектор стикається з рядом викликів, зокрема з потребою подальшого покращення інфраструктури та якості сервісів. Крім того, важливим є подолання сезонності туристичних потоків і залучення іноземних інвестицій для підтримки великих проектів.

Все це свідчить про те, що досвід Румунії в туристично-рекреаційній сфері є цінним прикладом того, як країна може використовувати свої природні та культурні ресурси для розвитку туризму, одночасно звертаючи увагу на важливі питання сталості та соціальної відповідальності.

3.2. Розвиток інфраструктури в контексті підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Процес відновлення вітчизняної туристично-рекреаційної сфери, яка зазнала значних збитків та проблем після початку повномасштабного вторгнення, буде чинити позитивний вплив як в контексті окремої галузі, так і в контексті загального економічного благополуччя країни, покращення її іміджу на міжнародній арені, а також поліпшення рівня соціального благополуччя громад. В цьому контексті важливу роль відіграє залучення внутрішніх та міжнародних інвестицій, які будуть пришвидшувати відновлення та подальший розвиток галузі, навіть на фоні післявоєнних негативних наслідків. Окрім того, відновлення нормальної діяльності туристично-

рекреаційної сфери буде сприяти збільшенню робочих місць та стимулювати відновлення місцевих громад та підприємців.

Туризм є драйвером для залучення іноземних інвестицій, що може посприяти не тільки розвитку туристичних, але й інших пов'язаних секторів, таких як інфраструктура, нерухомість та сервісні послуги. Розвиваючи туристичну галузь, Україна може також значно покращити своє зовнішнє сприйняття, показуючи світові свою гостинність, відкритість та культурне багатство, що є важливим для зміцнення міжнародних зв'язків та залучення нових партнерів.

Культурне відродження через туризм включає в себе збереження та реставрацію історичних та культурних пам'яток, що не лише збагачує культурну пропозицію країни, але й підтримує національну ідентичність та самоусвідомлення. Це також сприяє освіті та гордості громадян за свою країну.

Окрім того, розвиток екотуризму та сталих туристичних практик допомагає зберігати природні ресурси України, забезпечуючи збалансоване використання природного середовища та його збереження для майбутніх поколінь. Це відіграє ключову роль у формуванні екологічної свідомості як місцевого населення, так і туристів.

Відновлення та розвиток туристичної сфери в Україні в післявоєнний час відіграють важливу роль у відновленні економіки, зміцненні соціальної згуртованості, підтримці культурної спадщини та просуванні сталого розвитку. Це не лише спосіб відновити те, що було втрачено, а й можливість переосмислити та модернізувати підходи до туризму, роблячи його більш резистентним і привабливим на світовій арені.

Розвиток інфраструктури є критично важливим аспектом для підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, особливо в Україні, де воєнний стан ставить перед галуззю особливі виклики. Покращення інфраструктури не тільки збільшує привабливість країни як туристичного напрямку, але й відіграє важливу роль у відновленні економіки та створенні стабільного середовища для місцевих жителів (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Вагомість інфраструктури в контексті підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України

Вагомість	Характеристика
Покращення доступності та зручності для туристів	Високий рівень транспортної інфраструктури, включаючи авіаційні, залізничні та автомобільні сполучення, сприяє легшому та швидшому доступу туристів до різних регіонів України. Наявність розвинутої транспортної мережі знижує час подорожі, зменшує витрати на транспорт та підвищує загальну привабливість туристичних напрямків. Крім того, добре організована транспортна система дозволяє туристичним суб'єктам ефективніше планувати та управляти потоками відвідувачів, що позитивно впливає на їхню діяльність та доходи
Підвищення якості та різноманітності туристичних послуг	Розвинена інфраструктура включає не лише транспорт, але й готельний бізнес, ресторани, розважальні заклади, медичні та інформаційні центри. Висока якість та різноманітність цих послуг забезпечують комфортне перебування туристів, задовольняють їхні потреби та підвищують рівень задоволеності. Це, в свою чергу, сприяє позитивним відгукам, повторним відвідинами та рекомендаціям, що є важливими факторами для успіху туристично-рекреаційних суб'єктів
Стимулювання економічного розвитку місцевих громад	Інфраструктура є рушійною силою економічного розвитку місцевих громад. Інвестиції в будівництво та модернізацію туристичних об'єктів створюють нові робочі місця, сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, таких як ресторани, сувенірні крамниці, транспортні компанії та інші послуги. Це не лише підвищує рівень зайнятості, але й сприяє зростанню доходів населення, покращенню соціальних послуг та загальному добробуту місцевих громад

Сформовано автором

Інфраструктура є невід'ємною складовою ефективності туристично-рекреаційної сфери України. Вона забезпечує доступність, якість послуг, економічний розвиток та екологічну стійкість, що разом сприяє підвищенню конкурентоспроможності та привабливості країни на міжнародному туристичному ринку. Інвестиції в інфраструктуру є інвестиціями у майбутнє туристично-рекреаційної галузі України, забезпечуючи її стійкий та успішний розвиток. Вона визначає якість послуг, доступність туристичних напрямків та загальне враження від відпочинку. Нижче наведено чотири основні позиції, які обґрунтовують вагомість інфраструктури для підвищення ефективності туристично-рекреаційних суб'єктів України.

Як в умовах воєнного стану, так і в часи післявоєнних наслідків та відновлення, забезпечення стабільно високого рівня безпеки та повноцінної доступності до всіх туристичних об'єктів, є ключовим елементом для відновлення іміджу вітчизняної туристично-рекреаційної сфери на світовій арені. В цьому контексті важливим є реалізовувати заходи щодо відбудови та подальшого розвитку транспортної, комунікаційної та інших видів інфраструктури. Ключовими в цьому є відновлення доріг, мостів, залізничних, автобусних та інших вокзалів. Така діяльність буде формувати цілісну систему туристично-рекреаційної діяльності.

Не менш важливим є відновлення безпосередньо туристичної інфраструктури, при цьому ключовим в цьому є не лише прямі заходи реконструкції, але і управлінські та стимулюючі заходи щодо залучення нових інвестицій. Також слід відзначити, що будь-яка відбудова та модернізація повинна відбуватись у відповідності до сучасних міжнародних стандартів екологічності та сталого розвитку.

У сучасному світі високоякісні комунікації є необхідністю для будь-якого бізнесу. Розвиток швидкісного інтернету та інших засобів зв'язку допоможе туристичним підприємствам підтримувати зв'язок із клієнтами, покращувати системи бронювання та оптимізувати внутрішні операції.

Розвиток місцевої інфраструктури, такий як водопостачання, каналізація, вуличне освітлення, та зони відпочинку, є важливим для покращення якості життя місцевого населення та створення привабливого середовища для туристів. Це включає також розвиток парків, пляжів, пішохідних зон, що можуть слугувати як для місцевого, так і для іноземного туризму.

Розвиток культурної інфраструктури, як-от театри, музеї, арт-галереї, допоможе зберегти і промотувати національну культурну спадщину, а також залучити туристів, які шукають культурний та освітній досвід. Відновлення історичних пам'яток може також сприяти національній гордості та самоідентифікації в умовах воєнного стану.

Усі ці заходи допоможуть не тільки підвищити ефективність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, але й забезпечити більш стабільне та привабливе середовище для розвитку туризму в Україні в умовах воєнного стану. Це стане ключем до відновлення та довгострокового розвитку економіки країни.

У післявоєнний період розвиток інфраструктури та її вплив на ефективність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні матиме вирішальне значення для відновлення та подальшого розвитку галузі. Цей період вимагатиме значних інвестицій та стратегічного планування, аби не тільки відновити пошкоджену інфраструктуру, але й адаптувати туристичну галузь до нових викликів і можливостей.

Основним пріоритетом буде повне відновлення і модернізація транспортної інфраструктури, включаючи дороги, залізниці та аеропорти. Це важливо для забезпечення легкого доступу до туристичних місць та поліпшення загальної логістики. Модернізація має включати впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій (рис.3.4).

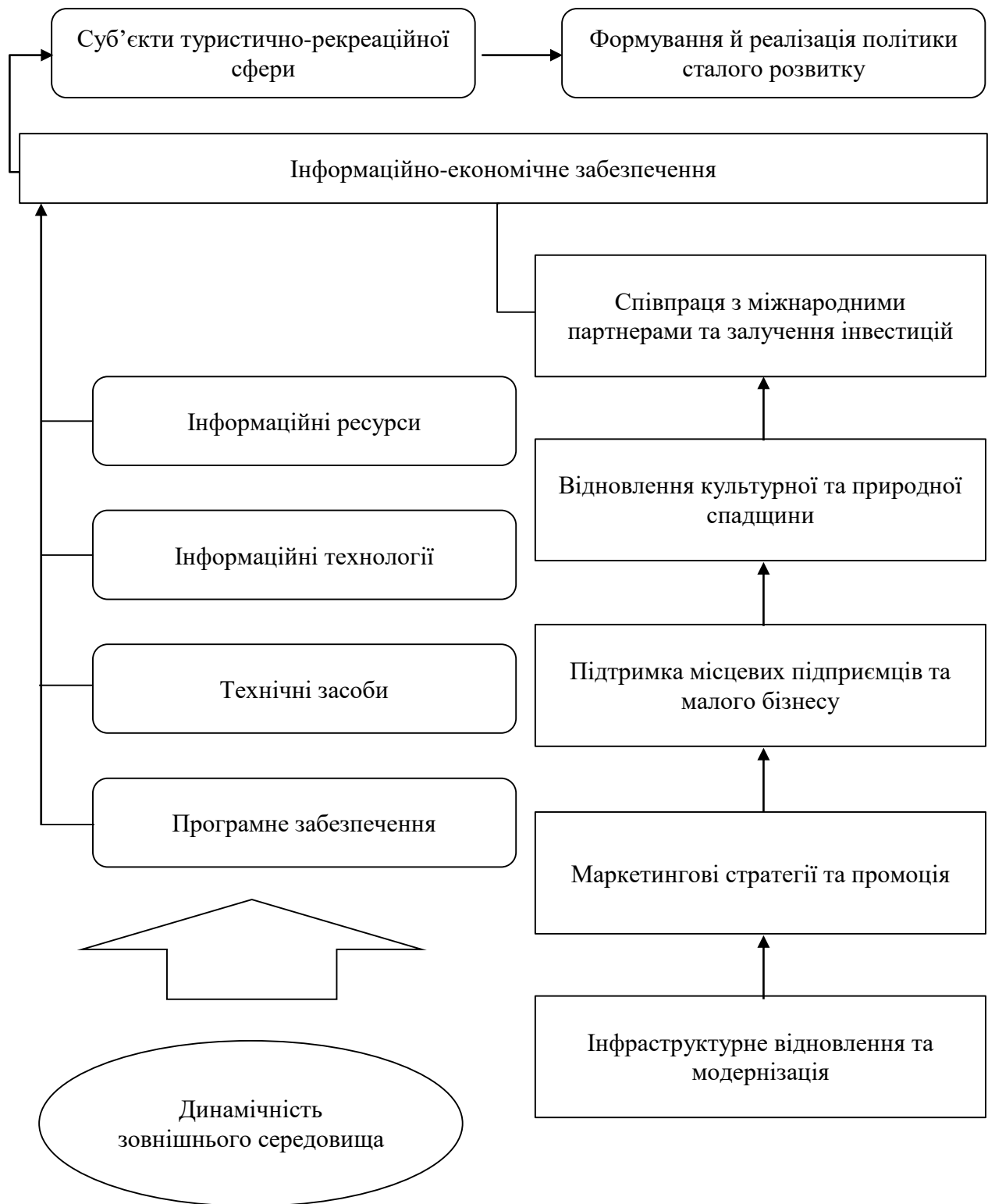

Рис.3.4. Модель післявоєнного відновлення діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери

Сформовано автором

Безпосереднім завданням уряду України є формування та втілення у життя комплексних програм щодо підтримки малого та середнього бізнесу,

який найбільше зазнав негативного впливу після повномасштабного військового вторгнення. В структуру таких програм можуть входити субсидіальні заходи, пільгові кредити, податкові канікули, а також допомогу та консультації щодо рекламування та просування туристичних продуктів як на вітчизняному, так і на міжнародному рівня.

Цікавим напрямком уряду можуть стати заходи щодо формування специфічних туристичних кластерів, діяльність яких будуть оптимізувати розвиток туристично-рекреаційних кластерів. В такі кластери повинні входити сучасні ресторано-готельні комплекси, музеї та інші рекреаційні об'єкти. Діяльність цих кластерів буде сприяти створенню цілісних та привабливих туристичних продуктів як для внутрішніх туристів, так і для іноземних. В цьому контексті важливим є інвестувати в дотримання екологічних стандартів та принципів сталості. Це включатиме формування нових екологічно орієнтованих туристичних маршрутів, посилення захисту національних парків, а також використання екологічно безпечних технологій в будівництві та відновлення об'єктів туристичної та супутньої інфраструктури.

3.3. Модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Підвищення рівня ефективності туристично-рекреаційної сфери в Україні є складним питанням, що зумовлено збільшенням негативних наслідків повномасштабного вторгнення, вимагає застосування комплексного підходу. Даний підхід має враховувати як сучасні виклики, так і перспективи розвитку туристично-рекреаційної сфери в національному і світовому контексті. За умови повномасштабного вторгнення, а також в часи післявоєнних наслідків, ключовим напрямком вдосконалення суб'єктів туристично-рекреаційної сфери повинно бути повноцінне забезпечення безпеки туристів та персоналу. Не можна забувати і про важливість цифровізації всієї туристичної діяльності, що дасть можливість не лише оптимізувати ключові операційні процеси, але і

впровадити більш комфортні сервіси для внутрішніх та іноземних туристів, таких як онлайн-бронювання та резервація, безконтактні платежі, а також формування ефективних цифрових комунікацій між представниками туристично-рекреаційної сфери та потенційними клієнтами (табл.3.5).

Таблиця 3.5

Цифрова трансформація діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Трансформація	Сутність трансформації
Покращення клієнтського досвіду	Цифрові технології дозволяють суттєво покращити досвід споживачів за допомогою персоналізації послуг та підвищення їхньої доступності. Інтерактивні мапи, VR-турні відвідування, мобільні додатки для бронювання і планування подорожей — все це допомагає туристам легше орієнтуватися в нових місцях і краще планувати свій час
Ефективність управління ресурсами	Цифровізація дозволяє оптимізувати використання ресурсів і автоматизувати багато управлінських процесів, знижуючи витрати та підвищуючи ефективність операцій. Системи управління відносинами з клієнтами (CRM), системи управління майном (PMS) та інші інструменти аналітики даних можуть допомогти підприємствам адаптуватися до змінних умов ринку та краще розуміти потреби своїх клієнтів
Розширення ринкової присутності	Завдяки онлайн-платформам та соціальним мережам туристичні підприємства можуть значно розширити свою ринкову присутність і досягти більшої аудиторії. Цифровий маркетинг і соціальні медіа є могутніми інструментами для просування брендів, пропозицій і спеціальних акцій, а також для залучення нових клієнтів

Сформовано автором

Ключовим фактором є також розвиток людського капіталу. Забезпечення навчання та перепідготовки працівників для роботи в умовах зміненого ринку допоможе підвищити якість надання послуг та адаптуватися до нових вимог. Підтримка внутрішнього туризму стає важливою стратегією, яка може стимулювати мешканців України досліджувати власну країну, відкривати нові регіони та сприяти економічному розвитку місцевих громад. Для цього необхідно розробити програми стимулювання, які зроблять подорожі доступнішими та привабливішими для широкого кола громадян.

Розвиток людського капіталу є одним із ключових факторів підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні, особливо в умовах нинішніх викликів та перспектив після відновлення країни. У сучасних умовах важливо не лише забезпечити базові навички працівників, але й створити умови для їх постійного професійного зростання та адаптації до змінного ринку туризму (рис.3.5).

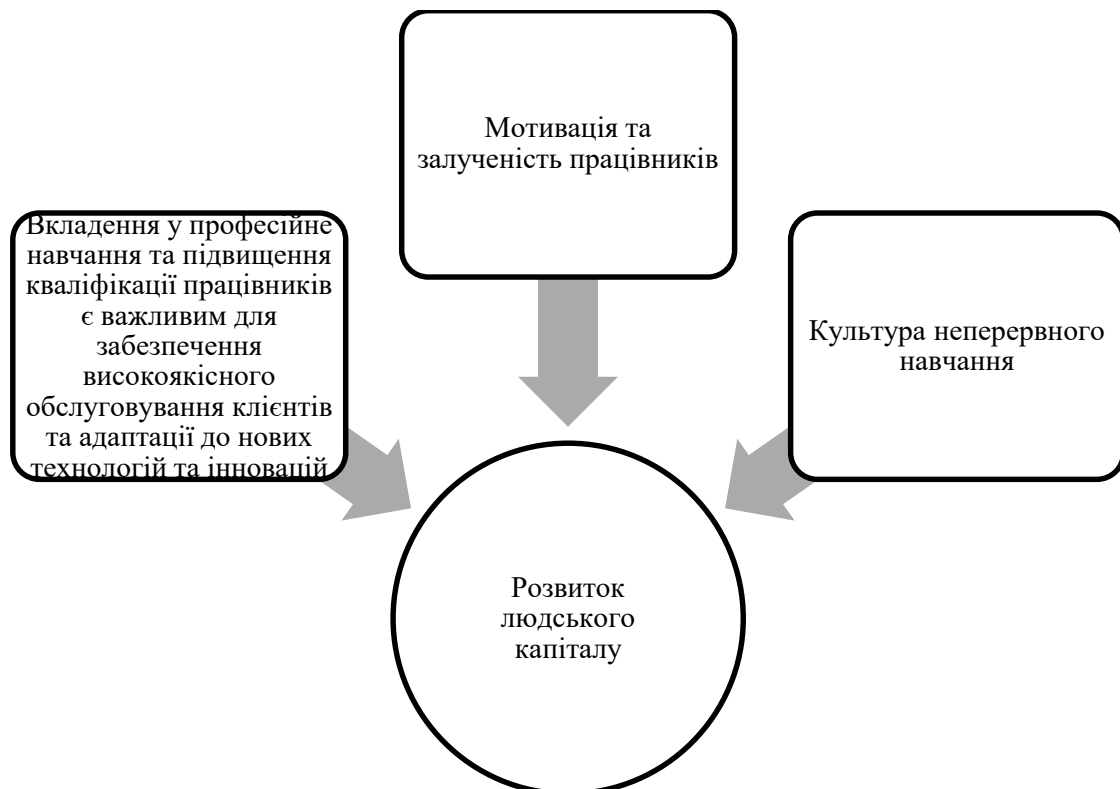

Рис.3.5. Розвиток людського капіталу в контексті підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Сформовано автором

Перш за все, необхідно інвестувати в освіту та підготовку кадрів, орієнтовану на специфіку туристичної галузі. Це включає спеціалізовані навчальні програми, які враховують сучасні тенденції та технології в туризмі. Важливо забезпечити доступ до якісних курсів та тренінгів, що дозволить працівникам отримати необхідні знання з управління туризмом, маркетингу, обслуговування клієнтів, а також використання цифрових інструментів для підвищення ефективності роботи. Також суттєву роль відіграє практична підготовка, стажування та обмін досвідом з міжнародними експертами, що сприятиме підвищенню рівня професіоналізму кадрів.

Крім технічних навичок, важливо розвивати міжособистісні компетенції працівників, такі як комунікабельність, вміння працювати в команді, вирішення конфліктних ситуацій та адаптивність. Ці навички є критично важливими для забезпечення високоякісного обслуговування туристів та створення позитивного іміджу української туристичної сфери на міжнародній арені. Підвищення рівня емоційного інтелекту та культурної обізнаності допоможе краще розуміти потреби та очікування різних категорій туристів, що, в свою чергу, сприятиме їх лояльності та задоволенню від відвідування України.

Важливим аспектом є також мотивація працівників та створення сприятливих умов для їх професійного росту. Це передбачає справедливу систему оплати праці, можливості кар'єрного просування, а також створення комфортного робочого середовища. Підтримка ініціатив працівників, залучення їх до процесу прийняття рішень та стимулювання інноваційних ідей сприяє підвищенню їхньої залученості та відданості справі, що в кінцевому підсумку підвищує загальну ефективність діяльності підприємств туризму та рекреації.

У контексті відновлення країни після воєнних дій, розвиток людського капіталу набуває ще більшого значення. Відновлення туристично-рекреаційної інфраструктури та привабливості України для туристів неможливе без кваліфікованих фахівців, здатних впроваджувати інноваційні рішення та адаптуватися до нових умов. Важливо залучати молодь до туристичної галузі, створюючи привабливі перспективи працевлаштування та професійного

розвитку. Це може включати підтримку стартапів у сфері туризму, створення інкубаторів для підприємців та розвиток партнерських програм з освітніми установами (табл.3.6).

Таблиця 3.6

Шляхи підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні у поствоєнний період

Напрямок	Характеристика
Реабілітація інфраструктури	Важливим кроком є відновлення і модернізація туристичної інфраструктури, включаючи готелі, ресторани, дороги та туристичні атракції. Це не тільки покращить загальний вигляд туристичних місць, але й підвищить комфорт та безпеку для відвідувачів
Маркетинг та промоція	Активне просування туристичних можливостей України на міжнародних ринках може допомогти відновити потік туристів. Ефективні маркетингові кампанії, які підкреслюють унікальність та привабливість України як туристичного напрямку, зможуть залучити нових відвідувачів
Цифрова трансформація	Впровадження сучасних цифрових технологій і онлайн-сервісів дозволить підприємствам сфери туризму збільшити свою оперативність і покращити сервіс. Від електронного бронювання до віртуальних турів — все це може стати значним кроком для покращення досвіду туристів та оптимізації внутрішніх процесів
Співпраця з урядовими та недержавними організаціями	Партнерства з місцевою владою та неурядовими організаціями можуть сприяти розвитку туризму через спільні проекти, фінансування, і підтримку політик, які сприяють розвитку галузі. Така співпраця може також допомогти вирішити екологічні, економічні та соціальні виклики, що виникають у поствоєнний період

Сформовано автором

В умовах воєнного стану та післявоєнних наслідків, значну роль відіграє забезпечення ментального здоров'я працівників туристично-рекреаційної

сфери, оскільки постійна праця в умовах ризиків та навіть загрозах безпеки безумовно буде негативно впливати на рівень стресу останніх та зумовлювати гострі чи хронічні психологічні хвороби. Це все буде не лише погіршувати якість обслуговування клієнтів, але і негативно впливатиме на здоров'я працівників у довгостроковій та короткостроковій перспективі. Для вирішення цього питання важливим елементом є формування потужної системи психологічної підтримки на робочому місці, що забезпечить високий рівень мотивації для працівників та їх бажання до особистісного та професійного розвитку.

Узагальнюючи питання розвитку людського капіталу, як елементу моделі підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні, тут слід акцентувати на важливості застосування цілісного підходу, який би враховував організацію професійного навчання та підвищення окремих компетентностей, психологічну підтримку працівників та заходи щодо підвищення їх мотивації. Використання такого підходу дасть можливість не лише підвищити результативність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, але і закладе міцний базис для стійкого розвитку галузі в перспективі. Так, інвестиції в людський потенціал буде формувати пул професійно компетентних та емоційно стабільних працівників, які зацікавлені у розвитку туристично-рекреаційної сфери та здатних реагувати на актуальні та перспективні зміни в останній.

Питання підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери неможливе без активної фінансової підтримки на початку, оскільки велика частина туристично-рекреаційної сфери була пошкоджена чи призупинила свою діяльність як внаслідок фізичного впливу, так і внаслідок неможливості продовження нормальної діяльності через економічні чи безпекові проблеми. В цьому контексті фінансування повинно мати два ключові напрямки. Першим напрямком повинно стати фінансування заходів та програм відновлення об'єктів туристично-рекреаційної сфери, які були пошкоджені чи зруйновані внаслідок прямих обстрілів та бомбардувань.

Другим напрямком фінансування має стати підтримка діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в контексті формування оптимізованих стратегій розвитку та відновлення.

На даний момент важливо створити сприятливі умови для інвесторів, залучаючи як внутрішні, так і зовнішні кошти. Держава може виступати як ініціатор і координатор фінансових потоків, забезпечуючи гранти та субсидії для підприємств, які займаються розвитком туризму. Це можуть бути фінансові стимули для реконструкції туристичних об'єктів, впровадження сучасних технологій та покращення якості обслуговування клієнтів. Особлива увага має бути приділена підтримці малого та середнього бізнесу в туристичній галузі, адже саме ці підприємства часто є основними гравцями на місцевих ринках і здатні швидко адаптуватися до змінних умов.

Окрім залучення прямих фінансових інвестицій, важливим елементом повинно стати формування ефективних механізмів кредитування суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, які будуть базуватись на пільгових умовах післявоєнного відновлення. Такий підхід дасть можливість бізнесу в разі простіше вийти з кризового стану, що буде формувати запаси стійкості та стабільності останніх навіть у динамічному зовнішньому середовищі. Дана підтримка можлива як через прямий контакт державного регулятора та суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, так і через підтримку банківських установ у наданні кредитів та інших заходів відновлення туристично-рекреаційної сфери.

З огляду на це, всі програми державної фінансової підтримки повинні бути чітко сплановані та інтегровані із сучасними тенденціями розвитку туризму, такими як освітні програми, проекти створення нових туристичних напрямків та маркетингові кампанії. До прикладу, на практиці одним із напрямків фінансової підтримки мають стати маркетингові кампанії, які направлені на формування позитивного міжнародного іміджу країни на світовій арені. В той же час, не менш важливим елементом фінансової підтримки повинно стати відновлення та приведення до міжнародних стандартів

транспортної та готельної інфраструктури, щоб забезпечити не лише безпечно, але і комфортне перебування туристів у вітчизняних об'єктах туристично-рекреаційної сфери (рис.3.6).

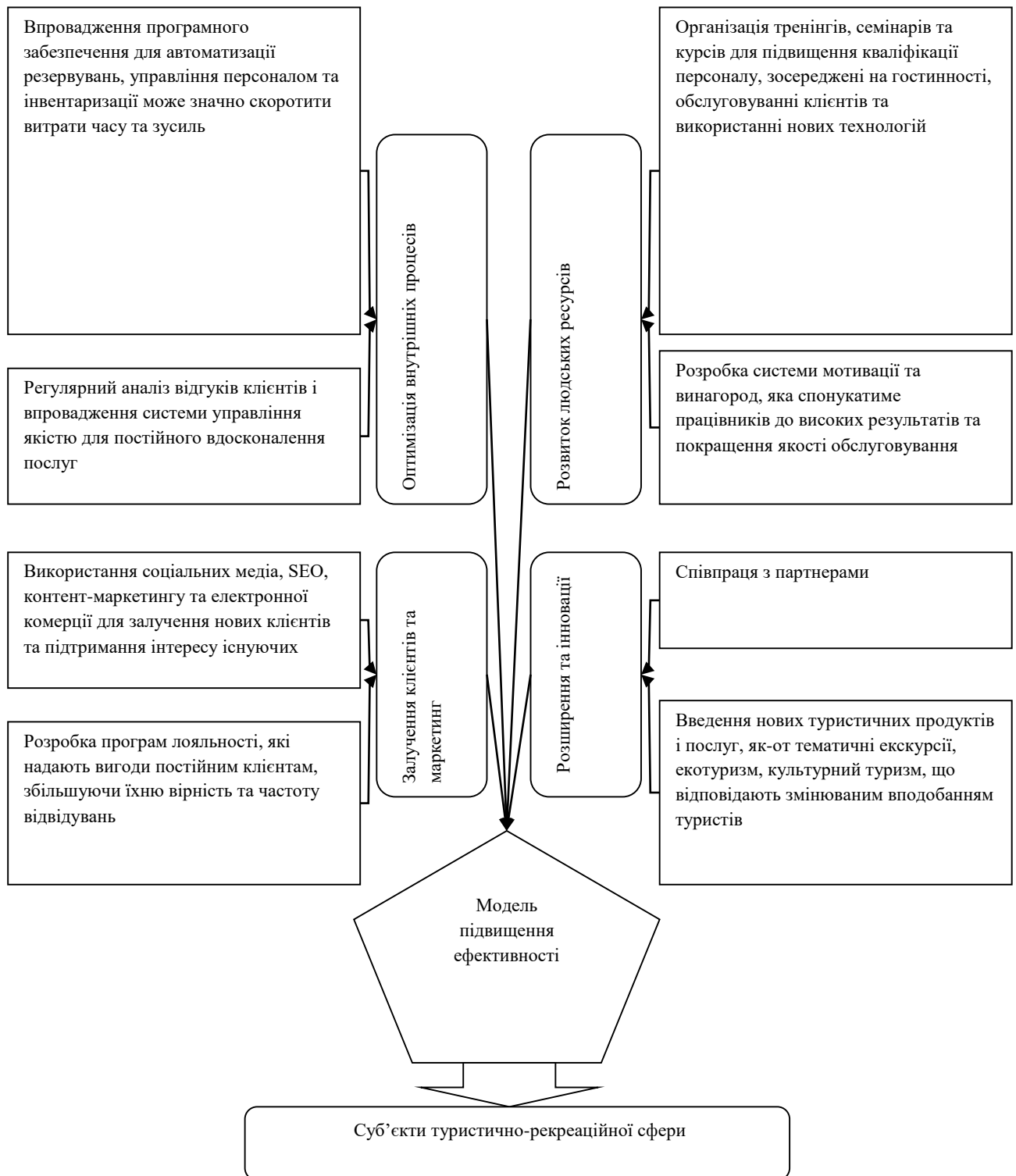

Рис.3.6. Модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні

Сформовано автором

Для того, щоб зменшити навантаження на державний бюджет, можливим варіантом може стати забезпечення фінансування об'єктів та суб'єктів туристично-рекреаційної сфери за рахунок публічно-приватних партнерств. Такий вид фінансування буде забезпечувати формування високого рівня конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери після всіх заходів відновлення. В цьому контексті також важливим є підтримувати ефективну комунікацію з міжнародними фінансовими організаціями та донорськими інституціями, що можуть надавати додаткові фінансові та інші види ресурсів для відновлення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери у відповідності до світових стандартів. В період післявоєнного відновлення імідж України як привабливого туристичного напрямку буде складно відновити на базі усталених туристичних маршрутів, які були ефективними та привабливими в довоєнний період. З огляду на це, важливим аспектом відновлення високого рівня ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери буде пошук з їх сторони нових шляхів та напрямків туристичної діяльності. В цьому контексті найбільш привабливим, з огляду на існуючі природні ресурси та туристичний потенціал України, буде розвиток екологічного та сільського туризму. Активізація таких видів туризму буде залучатиме нові групи та категорії туристів.

Підсумовуючи все вищесказане, процес підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери є складним та комплексним. Його реалізація ускладнюється рядом факторів та загроз, переважна більшість з яких пов'язана з роками повномасштабної війни на території України. З огляду на це, підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери можливе лише за врахування всіх факторів та вживання гнучких та адаптивних заходів, в основі яких є як заходи безпосереднього відновлення туристично-рекреаційної сфери, формування нових туристичних напрямків, посилення комунікації з міжнародними партнерами та інші.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження було здійснено оцінку сучасного стану, виявлення проблем та обґрунтування перспективних напрямів підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України. В результаті, можна зробити наступні висновки:

1. У першому розділі «Теоретико-методичний базис підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери» доведено, що сучасна туристично-рекреаційна діяльність є складним та поліаспектним явищем, що включає в себе не лише процеси переміщення людей в певні географічні ділянки, з метою провадження різних видів відпочинку, але і ряд взаємопов'язаних між собою соціально-економічних процесів. Виокремлено найбільш характерні відмінності здійснення туристично-рекреаційної діяльності. Визначено найбільш вагомі проблеми забезпечення туристично-рекреаційної діяльності. Охарактеризовано вплив економічного зростання на розвиток туристично-рекреаційної діяльності. Доведено, що туристично-рекреаційна діяльність є важливою складовою економічного та соціального розвитку України, сприяючи не лише економічному зростанню, але й покращенню якості життя населення, збереженню культурної спадщини та зміцненню міжнародних зв'язків. Представлено схематично вплив туристично-рекреаційної діяльності на соціальний розвиток. Доведено, що туристично-рекреаційна сфера України є багатогранною та динамічною галуззю, яка включає різноманітні суб'єкти, що взаємодіють між собою для забезпечення високоякісних послуг та створення привабливих туристичних продуктів. Визначено роль міжнародних суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Узагальнено, що основні суб'єкти туристично-рекреаційної сфери України взаємодіють між собою, формуючи комплексну систему, яка забезпечує розвиток галузі на всіх рівнях. Доведено, що ключовим аспектом визначення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери є фінансові показники, серед яких головними є обсяги продажів, рівень прибутку, окупність вкладених

інвестицій, а також рентабельність діяльності суб'єктів галузі. Охарактеризовано соціально-економічний ефект від діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Визначено ключові показники ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери. Встановлено, що туристично-рекреаційна сфера виступає каталізатором для досягнення балансу між економічним розвитком, соціальним прогресом та збереженням екологічної цілісності, що є основою сталого розвитку.

2. У другому розділі «Аналіз ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України» визначено, що під час пандемії COVID-19 український туризм зазнав значного зниження міжнародних туристичних потоків через обмеження на пересування, закриття кордонів та карантинні заходи. Туристично-рекреаційна сфера — це комплексна система, що об'єднує різноманітні види діяльності, інститути, підприємства та ресурси, спрямовані на організацію, забезпечення та розвиток відпочинку, туризму, оздоровлення та розваг населення. Вона включає природні, культурні, історичні та інфраструктурні елементи, що створюють сприятливі умови для задоволення потреб людей у відпочинку та рекреації. Разом із цим, з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році туристично-рекреаційна сфера зазнала ще більших втрат. Бойові дії призвели до значних пошкоджень інфраструктури в багатьох регіонах країни, включаючи знищення готелів, культурних пам'яток, транспортних вузлів, доріг та інших об'єктів, важливих для туризму. Туристично-рекреаційна сфера є важливою складовою сучасної економіки та соціального розвитку. Вона не лише забезпечує економічні вигоди через створення робочих місць та генерування доходів, але й сприяє соціальному благополуччю, культурному обміну та екологічній стабільності. Розуміння базових концепцій цієї сфери дозволяє ефективно планувати та реалізовувати стратегії розвитку туризму, забезпечуючи його сталий розвиток та максимальну користь для суспільства. Визначено основні напрямки забезпечення стійкості туристично-рекреаційної сфери в Україні. Доведено, що зниження кількості суб'єктів у туристично-рекреаційній сфері в Україні за

останні роки можна аналізувати через призму кількох взаємопов'язаних чинників, серед яких повномасштабне вторгнення 2022 року відіграє вирішальну роль. Значні зруйнування інфраструктури, включаючи готелі, ресторани та туристичні атракції, серйозно вплинули на спроможність галузі надавати послуги та приймати туристів. Проведено PESTLE аналіз діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні. Визначено ключові показники соціально-економічної ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні. Сформовано модель оцінювання ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні. Доведено, що саме оцінка ефективності діяльності суб'єктів у туристично-рекреаційній сфері України є невід'ємною частиною стратегічного управління, яка дозволяє організаціям зрозуміти, наскільки ефективно вони досягають своїх цілей та використовують наявні ресурси.

3. У третьому розділі «Напрямки підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України» встановлено, що Італія на сьогоднішній день є одним із ключових туристичних центрів в світі, що зумовлюється визначною історико-культурною спадщиною, традиціями, кухнею, унікальними природними ресурсами та ландшафтами, а також ефективними алгоритмами управління туристичною сферою, що може служити прикладом для країн, туристична сфера яких ще проходить свій розвиток. Туристично-рекреаційна сфера відіграє ключову роль у сталому розвитку регіонів, сприяючи гармонійному поєднанню економічного зростання, соціального благополуччя та екологічної стабільності. З економічної точки зору, розвиток туризму стимулює створення нових робочих місць, підвищує доходи місцевих громад та залучає інвестиції в інфраструктуру. Це сприяє не лише зростанню національного ВВП, але й забезпечує фінансові ресурси для реалізації екологічних та соціальних проектів. Крім того, туризм сприяє розвитку суміжних галузей, таких як транспорт, будівництво, харчова промисловість та послуги, що забезпечує комплексне економічне піднесення регіону. Визначено найбільш вагомі можливості щодо інтеграції досвіду Італії

для підвищення ефективності діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери України. Встановлено, що процес відновлення вітчизняної туристично-рекреаційної сфери, яка зазнала значних збитків та проблем після початку повномасштабного вторгнення, буде чинити позитивний вплив як в контексті окремої галузі, так і в контексті загального економічного благополуччя країни, покращення її іміджу на міжнародній арені, а також поліпшення рівня соціального благополуччя громад. Сформовано модель післявоєнного відновлення діяльності. Підвищення рівня ефективності туристично-рекреаційної сфери в Україні є складним питанням, що зумовлено збільшенням негативних наслідків повномасштабного вторгнення, вимагає застосування комплексного підходу. Даний підхід має враховувати як сучасні виклики, так і перспективи розвитку туристично-рекреаційної сфери в національному і світовому контексті. Сформовано модель підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в Україні. Вважаємо, що процес підвищення ефективності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери є складним та комплексним. Його реалізація ускладнюється рядом факторів та загроз, переважна більшість з яких пов'язана з роками повномасштабної війни на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І. В. Аграрні розписки як інструмент фінансово-кредитного забезпечення дрібних та середніх сільгоспвиробників. *Бізнес Інформ*. №2. 2018. С. 253–258.
2. Безверхнюк Т.М., Бабов К. Д., Цуркан О. І. Ресурсне забезпечення післявоєнного відновлення та розвитку України: потенціал курортно-рекреаційної сфери. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2022. №6(8). С. 459-470
3. Божидарник Т. Міжнародний туризм : навч. пос. К. : Центр навчальної літератури, 2019. 321 с.
4. Бойко Є.О. та ін. Екологічні інвестиції: стан та перспективи впровадження на мікро-, мезо- та макrorівнях. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2021. № 2. Т. 3. С.40–49.
5. Бойко Л.Г., Максименко І.В. Управління туристично-рекреаційними ресурсами в умовах екологічної нестабільності. *Екологічний менеджмент*. 2020. №3(198). Том 19. С.134-140.
6. Бондаренко Т.А., Сидорова Л.П. Вплив туристично-рекреаційної діяльності на екологію Карпат. *Географічний вісник*. 2018. №2(134). Том 29. С.112-118.
7. Бороденко Т.К., Ковалевська Л.В. Стратегічне планування розвитку туристично-рекреаційної сфери України. *Стратегічний менеджмент*. 2021. №5(215). Том 25. С.123-129.
8. Брич В. Я Стратегічні вектори розвитку туристичних дестинацій Тернопільщини: монографія / За заг. ред. доктора економічних наук, професора В. Я. Брича, к.е.н., доцента А. М. Тибія. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2017. 164 с.
9. Брич В., Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*. 2020 . Том 30. № 4. С. 23-30

- 10.Булишева Д.В Теоретико-організаційні напрямки екологізації розвитку курортно-рекреаційних територій азово-чорноморського регіону. *Економічні інновації*. 2013. Випуск № 53. С.34-41
- 11.Газуда С.М., Андріанова В.В., Салдан Т.Ю. Конкурентні переваги регіонального розвитку сфери туризму. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 14. 2016. С.107-110
- 12.Горбаченко Ю.І., Соловійова О.П. Використання геоінформаційних систем у управлінні туристично-рекреаційними ресурсами. *Геоінформаційні технології*. 2020. №1(200). Том 9. С.45-51.
- 13.Григоренко О.В., Поліщук С.М. Аналіз економічних показників туристично-рекреаційної сфери України. *Економічний аналіз*. 2020. №1(101). Том 18. С.56-62.
- 14.Григорук П.М., Яворський Ю.М.Туристично-рекреаційний комплекс як об'єкт моделювання. *Вісник Хмельницького національного університету* .2014. №4(216). Том 2. С.267-270.
- 15.Грищук М.К., Петрухіна І.О. Соціально-економічні ефекти розвитку туристично-рекреаційної індустрії. *Економічні науки*. 2023. №2(235). Том 31. С.75-81.
- 16.Гуменюк В. В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 372 с.
- 17.Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.11.2024)
- 18.Дмитренко І.С., Кузьменко Р.А. Вплив кліматичних змін на розвиток туристично-рекреаційної сфери. *Кліматичні дослідження*. 2022. №4(225). Том 30. С.142-148.
- 19.Дмитрук Н.М., Зайцева І.В. Вплив туристично-рекреаційної діяльності на місцеві громади. Соціально-економічні проблеми. 2019. №5(190). Том 27. С.77-83.

20. Жваненко С. А. Курортно-рекреаційна сфера як чинник економічного зростання національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №5. С.73-77
21. Журавльова І.А., Мельничук П.С. Управління відходами в туристично-рекреаційних зонах. *Екологічні технології*. 2019. №2(195). Том 14. С.98-104.
22. Зверяков М.І., Ковальов А.І., Сментина Н. В. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с
23. Іваненко Р.Д., Лисенко Н.Г. Екотуризм як компонент сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери. *Екологія України*. 2019. №6(198). Том 44. С.205-210.
24. Ільїна М. В., Шпильова Ю. Б. Сутнісні характеристики системи сталого рекреаційного природокористування на сільських територіях України. *Business, economics, sustainability, leadership and innovation*. 2018. No1. С.17-25
25. Іщук С. О. Іщук, Созанський Л. Й. Критерії вибору напрямів смарт-спеціалізації регіону (на прикладі Харківської області). *Регіональна економіка*. 2021. №3. С.46-56
26. Камінецький В. В. Концептуальні засади державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Право та державне управління*. 2020. No 1, том 2. С.115-121
27. Коваленко С.В., Тищенко О.М. Вплив туристично-рекреаційної діяльності на розвиток сільських територій. *Агроекономіка України*. 2021. №2(210). Том 14. С.88-94.
28. Козак Т.В., Литвин М.П. Маркетингові підходи до просування туристично-рекреаційних напрямків. *Маркетингові технології*. 2020. №3(190). Том 18. С.63-69.
29. Коркуна О. І. Методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2020. Випуск 1 (13). С. 152-158

30. Кошкалда І., Калініченко С., Грохольський В., Грібнік А. Регіональний підхід до розвитку туристичного продукту. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 3. С.51-55
31. Кравченко Ю.І., Ткаченко М.П. Впровадження інновацій у туристично-рекреаційну інфраструктуру. *Транспорт і інфраструктура*. 2022. №4(210). Том 37. С.134-140.
32. Крамаренко І. С., Козаченко Л.А., Стиценко О. В. та Карабін К. О. Інклюзивний туризм - інвестиційна складова економіки регіону. *Агросвіт*. № 11, 2020. С.83-89
33. Кузик С.П. Географія туризму : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 271 с.
34. Кузьменко В.А., Горбунова С.П. Розвиток спортивного туризму у туристично-рекреаційній сфері України. *Спортивні науки*. 2021. №3(205). Том 15. С.34-40.
35. Лаврів Є.І., Дяченко В.С. Впровадження зелених технологій у туристично-рекреаційній сфері. *Екологічні технології*. 2022. №1(220). Том 8. С.102-108.
36. Лисенко О.Г., Кравчук В.Д. Розвиток екологічно чистих транспортних засобів у туристично-рекреаційній сфері. *Транспортні системи*. 2022. №3(220). Том 17. С.112-118.
37. Литвиненко П.К., Романенко Д.А. Виклики та перспективи розвитку туристично-рекреаційної сфери в умовах глобалізації. *Міжнародний журнал менеджменту*. 2023. №2(220). Том 40. С.150-156.
38. Мельник В.С., Петренко А.М. Сучасні тенденції розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. *Соціологія та суспільство*. 2021. №5(152). Том 33. С.78-85.
39. Микитенко Л.А., Воронова Е.К. Розвиток водного туризму в туристично-рекреаційній сфері України. *Водні ресурси України*. 2020. №2(200). Том 12. С.58-64.

40. Мігущенко Ю. В. Недоліки інституціонального регулювання реалізації та розвитку туристичного потенціалу західних регіонів України. Соц.-ек. проблеми сучас. періоду України. 2014. Вип. 4(108). С.125-133
41. Морозенко А.П., Соколова Н.В. Інтеграція культурної спадщини у туристично-рекреаційну інфраструктуру. *Культура і суспільство*. 2019. №4(175). Том 27. С.56-62.
42. Морохович В.С., Лендел М.А., Морохович Б.В. Розвиток туризму Закарпатської області як складової туристичної галузі України. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. *Економічні науки*. 2020. Вип.60. С.12-17.
43. Нездоймінов С.Г. «Зелений» вектор регіонального туризму. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. випуск 2 (45). С.348-353
44. Новікова О.Ф., Амоша О.І. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія. НАН України, ін-т економ. пром-сті. Донецьк, 2012. 534 с.
45. Олійник П.В., Соловйов М.Г. Інноваційні підходи до управління туристично-рекреаційними об'єктами. *Інновації та розвиток*. 2019. №1(195). Том 10. С.77-83.
46. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
47. Петрова Н.М., Іванов С.А. Вплив туристично-рекреаційної діяльності на культурне середовище регіонів. *Культурологія*. 2018. №4(175). Том 19. С.130-136.
48. Пилипчук Л.В., Рябенко Ю.М. Маркетингові стратегії для туристично-рекреаційної сфери. *Маркетинг в Україні*. 2020. №2(198). Том 10. С.59-65.
49. Романова А.А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern Economics*. 2018. №9. С.93-104.
50. Романюк В.Д., Черниш І.В. Аналіз екологічної безпеки туристично-рекреаційних зон України. *Екологічні проблеми*. 2018. №2(180). Том 24. С.110-116.

51. Рудніченко Є. М., Гавловська Н. І., Живко З. Б., Лісовський І. В. Теоретичний базис стратегічної адаптації системи менеджменту туристичних підприємств до трансформаційних процесів зовнішнього середовища. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 6. С. 194-198.
52. Савушкін Д. І. Системні трансформаційні ефекти в курортно-рекреаційній економіці. Держава та регіони. Серія: *Економіка та підприємництво*. 2015. № 5 (86). С. 56-62
53. Савченко І.Ю., Гончарова В.П. Соціальні аспекти розвитку туристично-рекреаційної індустрії. *Соціальні дослідження*. 2017. №3(165). Том 25. С.89-95.
54. Савченко О.А., Білик Ю.М. Роль місцевих громад у управлінні туристично-рекреаційними ресурсами. *Соціологічні дослідження*. 2021. №5(205). Том 20. С.89-95.
55. Сидоренко Ю.В., Головка Т.І. Соціальна відповідальність у туристично-рекреаційній індустрії. *Соціальні стандарти*. 2023. №1(240). Том 22. С.85-91.
56. Слатвінська Л.А., Бойко М.В. Розвиток інклюзивного туризму в Україні. Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 30 листопада - 1 грудня 2017 р.) Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 364 с. С.312-314.
57. Смочко Н.М., Лужанська Т.Ю., & Молнар-Бабіля Д.І. Роль туристично-інформаційних центрів у стратегічному розвитку регіону. *Економічний форум*. 2022. 1(1). 11-20
58. Степаненко О.В., Коваленко І.І. Стратегічний розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури України. *Економіка та управління*. 2020. №3(95). Том 12. С.45-52.
59. Ткач У.В. Сталий розвиток туристичної сфери регіону: теоретичний базис та умови становлення. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 3. С.67-74

- 60.Токаренко О.І., Черемісіна Т.В., Бабіна Н.І. Цифрові технології у міжнародному туризмі та готельній індустрії. *Інфраструктура ринку*. Випуск 44. 2020. С. 126-130
- 61.Федорова Є.В., Мартинюк О.Б. Роль державної політики у підтримці туристично-рекреаційної сфери. *Політична наука*. 2016. №4(142). Том 12. С.98-104.
- 62.Хаустова К. М.,Удворгелі Л. І., Чорій М. В.Стратегії адаптації санаторно-курортних закладів в умовах пандемії COVID-19. *Наукові праці НУХТ*. 2021. Том 27, №46. С. 108-116
- 63.Хвесик М., Шубалий О. Сучасна парадигма сталого розвитку в умовах глобалізації. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2011. С. 4-14
- 64.Черкашин Д.Н., Григорів С.П. Екологічні стандарти в туристично-рекреаційній діяльності. *Екологічне право*. 2021. №3(210). Том 15. С.99-105.
- 65.Черненко Т.С., Павленко А.Д. Збереження біорізноманіття в рамках туристично-рекреаційних програм. *Природні ресурси*. 2018. №1(176). Том 22. С.123-129.
- 66.Шевченко А.В., Кононенко М.С. Туристично-рекреаційні заходи в умовах кліматичних змін. *Кліматологія та екологія*. 2022. №4. Том 19. С.112-118.
- 67.Шешукова С.В. Соціально-економічні умови як фактор розширення обслуговуючої сфери. *Комунальне господарство міст*. 2009. № 89. С. 490–497.
- 68.Юхновська Ю.О. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу України та регіонів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка та управління*. 2019. Том 30 (69). №4. С.54- 59
- 69.Юхновська Ю.О. Теоретичні засади збалансованого розвитку потенціалу національної туристичної галузі. *Review of transport economics and management*. 2020. вип. 3(19). С.66-78
- 70.Яковенко О.І., Богданов І.П. Інформаційні технології в управлінні туристично-рекреаційною сферою. *Інформаційні системи*. 2023. №1(230). Том 21. С.45-51.

ДОДАТОК А

Природно туристично-рекреаційні ресурси України

